

NASLOV: MREŽA CLUBTURE 20 godina razmjene i suradnje
AUTORI TEKSTOVA: Luka Ostojić, Hana Sirovića
UREDILE: Tatjana Vukadinović i Ana Abramović
DIZAJN: Ruta
LEKTURA: Tatjana Vukadinović
NAKLADNIK: Savez udruga Klubtura
GODINA IZDAVANJA: 2021.
TISKARA: Tiskara Zelina
NAKLADA: 450
ISBN: 978-953-95994-5-2

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001123413.

Ova publikacija tiskana je uz financijsku podršku Zaklade "Kultura nova" u okviru projekta Clubture - 20 godina razmjene i suradnje. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji odražavaju isključivo mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Zaklade "Kultura nova".

Tiskanje ove publikacije omogućeno je financijskom podrškom Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva kroz program Centri znanja. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora i ne izražava nužno stajalište Nacionalne zaklade. Savez udruga Klubtura je Centar znanja za društveni razvoj u području nezavisne kulture.

MREŽA CLUBTURE 20 godina razmijene i suradnje

ct20

Sadržaj

6 **Predgovor**

Ana Abramović

8 **Nezavisno, nestabilno, solidarno**

Luka Ostojić

CTHR RETROSPEKTIVA - Intervjui

Hana Sirovica

26 **Katarina Pavić**

Clubture

36 **Marino Jurcan**

Udruga za razvoj audio-vizualne umjetnosti
Metamedij

44 **Miranda Veljačić**

Platforma 9,81 - Institut za istraživanja u arhitekturi

52 **Luiza Bouharaoua**

Udruga za promicanje književnosti i kulture
Skribunauti

60 **Deborah Hustić**

Radiona - Udruga za razvoj 'uradi sam' kulture

Predgovor

ct20

Ova publikacija nastala je povodom dvadesete obljetnice mreže Clubture kao pogled unatrag na iscrpno i opsežno djelovanje mreže unutar hrvatskog kulturnog sustava (i prema hrvatskom kulturnom sustavu). Uzbudljiva dinamika rada tijekom posljednjih dvadesetak godina osobito je zabilježena iz perspektiva suradnika intenzivno uključenih u različite programske aktivnosti mreže. Ono što je evidentno iz svih tekstova jest golemo iskustvo, trud i vrijeme predano “intenzivnom suživotu” s mrežom Clubture u proteklim godinama. Publikacija bilježi razvojne momente, ali i ograničenja s kojima se susreću akteri koji djeluju u području nezavisne kulture. Istodobno, intervjui sa suradnicima okupljenima oko mreže Clubture upozoravaju na potrebu za sustavnijim pregledom postignuća mreže i tema iz područja kulturnih politika koje su bile dotaknute posljednjih dvadesetak godina. Takav pregled bi mreži potencijalno omogućio jasnije pozicioniranje u kulturnom polju te unaprijedio komunikaciju o vlastitoj ulozi. Nadamo se da ova publikacija predstavlja korak prema obuhvatnijoj povijesti djelovanja mreže, iako smo unaprijed svjesni toga da ne možemo ispuniti sva iščekivanja u nastojanju da budemo sveobuhvatni. Stoga bi najvažniji cilj ove publikacije bio pružiti vrijedan uvid u vrijednosti i viziju zajedničkog djelovanja u (nezavisnom) kulturnom sustavu kao zajedničkom prostoru slobode, ali i brojnih ograničenja koja uporno nastojimo prevladati.

Ana Abramović

Nezavisno, nestabilno, solidarno

ct20

“**G**otovo svaki tekst o nezavisnoj kulturnoj sceni kreće od pokušaja određenja što bi ta scena bila”, napisao je⁰¹ prije deset godina Davor

Mišković, dugogodišnji sudionik scene i predsjednik mreže Clulture od 2009. do 2016., a identičnim citatom može početi i svaki novi tekst o istoj temi. Neizbježni uvodni pokušaj, koji s vremenom više podsjeća na invokaciju nego definiciju, svjedoči o činjenici da taj aspekt kulturnog polja još uvijek nije široko prepoznat ni samorazumljiv. Stoga ne čudi što ni Savez udruga Klultura / Clulture, mreža koja 20 godina radi na osnaživanju pozicije nezavisne kulturne scene, ne spada u “opću kulturu”. Ipak na povijest Clulturea treba obratiti pažnju, ne da bismo odali počast instituciji ili da bismo konačno odredili što nezavisna kulturna scena jest (*spoiler*: to nećemo uspjeti), nego jer Clulture svojim radom dosljedno otvara bitna kulturna i društvena pitanja na koja službena politika ni nakon više desetljeća ne uspijeva ponuditi artikulirane i domišljene odgovore.

Od početka, pak, vrijedi biti svjestan da se pojmovi i akteri kojima se bavimo teško uklapaju u jednostavnu priču. Pojmovi vezani uz nezavisnu kulturu prije upućuju na kompleksnu povijest nego na fiksna značenja. Clulture se može odrediti kao formalno “tijelo” koje umrežava određene organizacije sa scene, no zapravo su tu granice prilično porozne. Clulture nije vanjsko tijelo jer nezavisna kulturna scena sama čini i vodi Clulture, tvori njezin okvir odozdo⁰², i nije moguće sasvim razgraničiti organizacije od same

mreže. S druge strane, jasno je da rad Clulturea značajno doprinosi tome da scena uistinu bude skup povezanih i koordiniranih aktera, a ne zbir izoliranih organizacija. Nadalje, iza samog Clulturea, procedura i projekata ipak stoje ljudi, u ovom slučaju ljudi sa scene, istovremeno u Clultureu i oko njega, čija se uloga ne iscrpljuje u formalnim funkcijama koju nose. Razgovor s njima daje nam ne samo jasniju ideju o povijesti i kontekstu, nego upućuje i na ljudski element koji lako ostaje prikriven u faktografiji, izvještajima i formalnim opisima.

Ukratko, pojmovi ne vode jasnom određenju, ali otvaraju pitanja, putuju kroz vrijeme, vode nas dalje od samog Clulturea prema temama zajedničke kulture, javnih resursa i angažmana u zajednici da bi se naposljetku vratili samom Clultureu i istim početnim pitanjima. Stoga ćemo i u ovom tekstu krenuti od samih pojmova, ali ne zato da bismo ih odredili, nego da bismo raspakirali njihovu povijesnu prtljažu i pokušali iščeprkati zašto su Clulture, scena i nezavisna kultura bili i ostali relevantni.

01 Davor Mišković (2011.) “Prebivanje u kulturnoj politici”, u: Milica Pekić i Katarina Pavić (ur.), *Exit Europe – Nove geografije kulture*, Zagreb i Beograd: Clulture: str. 54 - 70.

02 v. Matija Mrakovčić (2012.) “Programska i politička platforma nezavisne scene”, *Kulturpunkt*, <<https://www.kulturpunkt.hr/content/programska-i-politicka-platforma-nezavisne-scene>> (posjet 5. srpnja 2021.)

Nezavisna kultura

Pojam “nezavisne kulture” teorijski se ne čini naročito zahvalnim budući da ne daje pozitivnu odrednicu, nego određuje scenu kroz ono što ona *nije* – nije zavisna od političkih diktata i tržišne logike, čime zadržava estetsku otvorenost i slobodu u kritičkom preispitivanju svijeta oko sebe. Široki termin tek nam maglovito sugerira što sve spada u tu kulturu, a također može dati pogrešnu asocijaciju da bi takva scena trebala biti potpuno neovisna o javnim ili tržišnim prihodima. Naravno da kulturna scena ne može opstojati u slobodnom eteru, nego nužno ovisi o materijalnim uvjetima svijeta u kojem djeluje, no poanta je upravo u estetskoj i etičkoj nezavisnosti, odnosno u tome da korištenje javnih potpora ili tržišnih prihoda ne dolazi uz cijenu kompromitiranja vlastitih principa. U tom smislu “nezavisnost” upućuje na vrijednost iza djelovanja, a ne na uvjete rada. No na konkretnom planu pojam “nezavisne kulture” je afirmacijom u kulturnom polju uspio postati simbol koji povezuje preko 20 godina određene lokalne

produkcije, odnosno indikator konteksta koji je oblikovao djelovanje nezavisne kulturne scene. Ugrubo, nezavisna kultura odnosi se na onu kulturu koju stvaraju pojedinci i organizacije van javnih (lokalnih i državnih) institucija, a koja je pritom neprofitna jer joj cilj nije ostvarivati tržišni profit (što ne isključuje tržišno djelovanje, no u tom slučaju sav prihod vraća se u programe i osnovnu djelatnost).

Iako je nezavisna kultura postojala i u socijalizmu⁰³, uspostava demokratskog sustava 1990-ih stavila je takve kulturnjake u novu i jedinstvenu poziciju, o čemu opsežno piše Dea Vidović⁰⁴. **Nezavisnoj kulturi trebao je pogodovati demokratski okvir jer su neprofitna udruženja građana “utisnuta u same temelje demokracije pa stoga niti ne čudi da je pravo na udruživanje standard razvijenih demokratskih sredina.”** (Vidović, str. 18) No tek krajem 1990-ih stvoren je zakonski okvir koji je nominalno omogućio udruživanje građana (pritom višestruko problematičan i izmijenjen 2001.). Nezavisna kultura našla se u slijepoj pjegi jer svoju egzistenciju nije mogla osigurati ni na tržištu, ni uz potporu službene politike. Kulturna politika i dalje se svodila ponajprije na financiranje javnih institucija, kao i na otvoreno favoriziranje konzervativne i nacionalističke kulture zbog čega su se **“[d]evedesete pokazale kao godine koje su itekako bile pogubne za tipove kulturnog i umjetničkog promišljanja koji**

03 v. Bojan Krištofić (2020.) “Na istom prostoru, ispred vremena”, *Kulturpunkt*, <<https://www.kulturpunkt.hr/content/na-istom-prostoru-ispred-vremena>> (posjet 5. srpnja 2021.)

04 Dea Vidović (2007.) “Razvoj hrvatske nezavisne kulturne scene (1990. - 2002.) ili što sve prethodi mreži Clulture”, u: Dea Vidović (ur.), *Clulture: Kultura kao proces razmjene 2002. - 2007.*, Zagreb: Clulture: str. 13 - 31.

nisu bili nositelji dominantnih estetskih, ideoloških te političkih koncepata i ideja.”

(ibid., str. 19) Nezavisna kultura stoga nije imala ni javno priznanje ni financijsku potporu, ali bila je jedini prostor slobode za svu onu kulturu koja se nije uklapala u dominantne obrasce – suvremenu, društveno angažiranu, nekonvencionalnu, nekomercijalnu, namijenjenu mladima.

Krajem 1990-ih i početkom 2000-ih dolazi do jačanja i širenja nezavisnih kulturnih organizacija, uvelike zahvaljujući potpori međunarodnih fondacija i novim mogućnostima javnog financiranja, no situacija postaje prekarna, pogotovo povlačenjem međunarodnih donatora iz Hrvatske do sredine 2000-ih. Nezavisna kultura stoga je ostala u ranjivoj poziciji na više razina – bez sustavne javne potpore, bez šire društvene podrške, bez infrastrukture i uglavnom bez velikog iskustva – a unatoč tome bila je glavni izvor žive i inovativne kulture. Stoga, za razliku od javnih institucija, koje su si mogle priuštiti da se bave samo vlastitom produkcijom, nezavisne kulturne organizacije odlučile su se povezati, surađivati, učiti jedne od drugih i angažirati se u borbi za priznanje i javnu potporu.

Takva je pozicija odredila djelovanje nezavisnih kulturnih organizacija, a svakako je utjecala na formiranje i smjer djelovanja nacionalne mreže Clulture. Mrežu su 2002. godine osnovali zagrebački klubovi Mama, Močvara, KSET i ATTACK! (zbog čega je “klub” utisnut u ime), no mreža se uskoro širi na sve nezavisne organizacije koje se bave kulturom i mladima. Kroz godine su se širili baza članova, opseg djelovanja i broj projekata, usložnjavali su se i organizacija

i kontekst, no u srži svih činova ostaje namjera da ovom mrežom “nezavisna kulturna scena stvara svoj vlastiti okvir za zajedničko djelovanje i borbu za korekciju sustava koja će pogodovati njenom stabilnijem i održivijem razvoju.” (ibid., str. 28) Iz te temeljne namjere proizašli su razni programski rukavci u koje se Clulture ulijevao.

Decentralizacija

Ključni i najstariji program mreže je “Clulture-HR: Programska razmjena i suradnja” koji se održava od njenog početka. Putem njega razmjenjuju se programi i sklapaju suradnje u stvaranju novih kulturno-umjetničkih sadržaja, a o raspodjeli financijskih sredstava za realizaciju programa odlučuju članice mreže i sve organizacije koje predlažu sadržaje za realizaciju u pojedinom ciklusu. Stoga se često govori o Clultureovom doprinosu *decentralizaciji*, što je razumljivo s obzirom da je mreža ovim programom

uistinu uspjela povezati i podržati organizacije van velikih gradova. Kako možemo vidjeti na arhivskoj mapi na web stranici Clubturea, u skoro 20 godina održano je preko 1500 događanja, od toga preko 80% van Zagreba. Na njima je radilo oko 300 aktera, a mnogi od njih bili su nove i mlade organizacije koje su preko Clubturea dobile prvu potporu za svoj program i koje su izvršenim programom automatski učlanjene u mrežu. Miljenka Buljević, predsjednica Clubturea od 2016., u tome vidi jednu od većih vrlina mreže: **“Recimo, ako neka ekipa u manjem mjestu organizira koncerte, obično ih nitko u lokalnoj upravi ne doživljava – nije nužno da su protiv njih, nego ih ne percipiraju kao kulturu. Ti se ljudi osjećaju usamljeno, nemaju infrastrukturu, nemaju se s kim povezati, a u tom je smislu Clubture jako važan jer osnažuje takve organizacije i povezuje ih sa sličnima van njihovih gradova. Preko Clubturea nove udruge mogu jednostavnim putem dobiti financiranje kakvo ne mogu dobiti na nacionalnoj**

razini jer tamo prednost obično dobivaju veće ili iskusnije organizacije.” Za podršku se mogu prijaviti udruge i umjetničke

organizacije, ali i neformalne skupine, što proceduru čini krajnje pristupačnom, a naknadno je otvoren i poseban poziv namijenjen isključivo organizacijama koje prethodno nisu bile nositeljice suradničkih projekata (dakle nečlanicama mreže). Buljević navodi da je preko tog poziva došao velik broj novih članica, a mreža je uspjela doprijeti i do manjih gradova poput Sinja, Imotskog i Vinkovaca. Time ljudi iz manjih mjesta dobivaju priliku i raditi i posjećivati programe na kakve bi inače teško naišli (npr. *queer* festival u Donjem Lapcu).

No Katarina Pavić, koordinatorica Clubturea od 2009. do 2016., upozorava nas da o decentralizaciji treba razmišljati slojevito. **“O decentralizaciji se često razmišlja iz forme, kao pukom održavanju događaja van Zagreba, a ima dijelova Zagreba koji su periferija, kao i scena u Zagrebu koje su na margini. Nije poanta Clubturea tek geografski decentralizirati kulturnu proizvodnju, nego ispuniti odgovornost snažnijih aktera da pobuđuju druge na djelovanje. Ne mislim pritom na dociranje manjima kako se nešto radi, nego obrnuto, na pomaganje i poticanje drugih da probaju nešto napraviti u svojim sredinama.”**

U tom smislu možemo uočiti decentralizaciju na svakoj razini ovog programa. O dodjeli potpora ne odlučuje neko vijeće ili središnja uprava Clubturea, nego sami predlagatelji i cjelokupno članstvo mreže. Naime, zastupnici organizacija susreću se na godišnjoj skupštini i nakon dvodnevne deliberacije demokratski donose odluku o tome koji će programi biti podržani. “Neki su oduševljeni jer su uključeni u donošenje odluka, dok neki nisu zadovoljni jer se dva dana muče u cijelom procesu, a na kraju možda ni ne dobiju tu malu potporu od par tisuća kuna”, objašnjava Pavić i nastavlja: **“Znali smo dobiti prijedlog da napravimo komisiju za odabir programa jer je deliberacijski proces iscrpljujuć, ali nama je užasno bitno da predlagatelji programa i biraju programe. To je ujedno članicama odličan trening jer moraju pročitati, promisliti i ocijeniti sve tuđe prijedloge programa.”**

Učenje kroz rad nastavlja se i jednom kad je potpora dodijeljena. “Dobitnici potpore ne primaju iznos direktno na račun, nego Clubture postaje producent programa i direktno plaća troškove”, kaže Kate Pavić i obrazlaže: “To je jako korisno mladima koji su tek počeli voditi svoju organizaciju jer uče kako se producira program, piše putni nalog, radi rezervacija smještaja, racionalno pristupa birokratskim zahtjevima... Ljudi se često oduševavaju našim horizontalnim modelom donošenja odluke, ali neće nužno primijetiti koliko je važno što mreža provodi veliku količinu vremena da bi mentorirala ljude kako raditi praktične stvari, što je dugoročno bitno jer će mlade organizacije kasnije znati kvalitetno voditi projekte.”

Program nije bez mana i sugovornice su više nego spremne ukazati na njih. Proces deliberacije iziskuje puno energije i od članica i od mreže, procedure natječaja se redovito preispituju, mijenjaju i nadograđuju kako bi se potaknula što šira uključenost organizacija, a faktor na koji mreža ne može direktno utjecati je ukupni iznos za programe jer je i Clubture udruge koja se financira putem javnih natječaja. “Ukupan iznos sredstava je nažalost ograničen, ovisi o našim donatorima i uvijek je niži od naših ambicija. Znalo se događati da nam se prijavi 50 programa, a mi nemamo više novca nego za 10 do 15 potpora, i to skromnih potpora do 20.000 kuna, stoga veliki problem zna biti neželjena kompetitivnost u dodjeli potpora, što može biti frustrirajuće, pogotovo na glasovanju”, kaže Pavić. Dodatna posljedica je nemoć dugoročne ili više potpore, ali to nije toliko u fokusu mreže. Clubture nema kapacitet ni cilj pomagati etabliranim organizacijama da dalje rastu, nego je glavni

cilj novim organizacijama i mladim ljudima pružiti potporu, povjerenje, znanje i ulaz u polje nezavisne kulture. Učinak Clubturea stoga se ne može prikazati tek brojem izvršenih programa i članica. **“Mreža radi u pozadini i tako daje dinamiku sceni, zbog čega bi se učinak Clubturea jasno vidio tek kad bi Clubture nestao”**, kaže Pavić i zaključuje: “Ljudi dobivaju osnovnu infrastrukturu, stječu suradničke veze, uče voditi projekte, a pritom mogu biti vrlo autonomni jer rade bez potrebe za odobrenjem iz neke centrale. Clubture je po takvoj decentraliziranoj strukturi jedinstvena mreža na europskoj razini, ali nije poanta u inovativnosti, nego za nas doista ne postoji drugi način.”

Angažman

S obzirom na nezavidno stanje nezavisne kulture od početaka Clubturea, ne čudi što je mreža vrlo brzo odlučila da se neće samo ograničiti na rad unutar zadanih okvira, nego da će se truditi i utjecati na promjenu tih okvira, što je značilo iskorak iz kulturne produkcije u društveni angažman. Oblici tog angažmana ovisili su o strateškim odlukama, ali i o kapacitetima samih ljudi u Clubtureu. Već u ranim godinama u mreži nisu bili aktivni samo umjetnici i aktivisti, nego i ljudi s iskustvom u kulturnim politikama, među njima i Davor Mišković koji je nakon rada u Ministarstvu kulture osnovao udruhu Drugo more i postao aktivan u Clubtureu da bi kasnije vršio funkciju predsjednika mreže. Mišković se prisjeća prvih borbi: “Tadašnja vlada je 2003. predložila novi Zakon o kulturnim vijećima po kojem se trebalo ukinuti Vijeće za nove medijske kulture koje je financiralo tip aktivnosti kakve provodi skoro cijela nezavisna kultura. Lako smo se složili da se trebamo usprotiviti donošenju takvog zakona, samo je bilo pitanje kako. Zaključili smo da su moguća dva povezana načina: aktivizam, s organizacijom prosvjeda, i zagovaranje, odnosno pokušaj pregovaranja s donositeljima političkih odluka da odustanu od svoje namjere. U tome smo uspjeli, Ministarstvo kulture je povuklo prijedlog i Vijeće je nastavilo djelovati. Tad nam je postalo jasno da takav tip akcije može polučiti rezultat.”

Iduća ključna godina bila je 2005. kad se održala manifestacija *Operacija: Grad* u sklopu koje je oko 30 zagrebačkih udruga preuzelo prostor bivše tvornice Badel i deset dana izvodilo besplatni kulturni program. “Tad je nezavisna kultura učinila prvi zajednički idejni i programski izbor. Dosta ljudi sa scene okupilo se na istom mjestu, shvatili su da imaju zajedničke ideje i želje, da

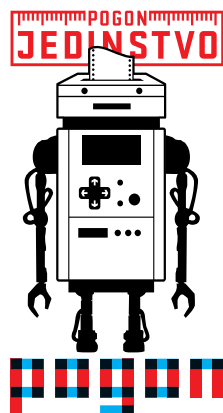

mogu zajedno predstavljati neki faktor”, prisjeća se Kate Pavić i nastavlja:

“To je bila kulminacija prve generacije zagrebačke nezavisne kulture, ali i točka prvog velikog sukoba s gradom. Gradonačelnik Bandić je nominalno bio jako otvoren sceni, došao je i na otvaranje *Operacije: Grad*, a neposredno nakon manifestacije naglo je krenuo u parcijalizaciju i komercijalizaciju Badela. Brzo je postalo jasno da gradsku politiku vode klijentelizam i ortrački interesi, a da se do nekih zajedničkih interesa može doći samo kroz borbu. Tad se djelovanje račvalo – s jedne strane počelo se baviti prostorima za živu kulturu, a s druge strane i političkom problematizacijom tog pitanja.”

Organizacije su tako prešle s pitanja prostora za kulturu i mlade na problem kako gradska vlast u Zagrebu općenito tretira javni prostor, što se najjače manifestiralo kroz inicijativu “Pravo na grad” protiv izgradnje šoping centra na Cvjetnom trgu i pripadajuće garaže u Varšavskoj ulici. Inicijativa je rezultirala petogodišnjom aktivističkom kampanjom organizacija civilnog društva protiv izgradnje. Iako Clubture nije bio ključni sudionik kampanje, kampanja je utjecala na status i način djelovanja cijele nezavisne kulture, pa tako i Clubturea. Pavić smatra da je to bila “prva artikulacija nezavisne scene prema javnom interesu”, a Mišković da je tad aktivističko djelovanje izašlo iz okvira galerije ili kazališta na cestu.

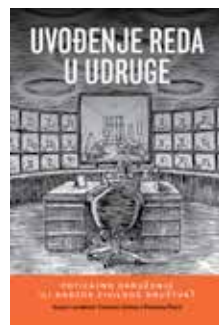

Protestne aktivnosti su etablirale aktere nezavisne kulturne scene kao javne aktere, što je pozitivno utjecalo na iduće zagovaračke aktivnosti Clubturea i drugih organizacija civilnog društva. Clbture je 2005. bio

jedan od osnivača Saveza udruga Operacija grad, čiji je cilj poticanje razvoja nezavisne kulture te samoorganizanog djelovanja mladih, a Savez je zajedno s Gradom Zagrebom 2008. osnovao Pogon, centar za nezavisnu kulturu i mlade, na modelu civilno-javnog partnerstva (o tome više u idućem odlomku). Nezavisni kulturni akteri su dugogodišnjim zagovaranjem uvjerali Ministarstvo kulture da 2011. preusmjeri lutrijska sredstva u novoosnovanu javnu Zakladu Kultura nova čiji je cilj bio i ostao doprinijeti stabilizaciji i razvoju kulturnih organizacija. No paralelno uz veći javni angažman i utjecaj nezavisne kulture postojalo je nepovjerenje političkih vlasti prema civilnoj sceni. Reforma zakona o civilnom društvu iz 2012. tako je zadala udrugama veći teret nepotrebne administracije i povećala nadzor javnih tijela nad civilnim društvom. Unatoč tome što su udruge u startu odgovorne podnositi izvještaj svojim donatorima, novom reformom nametnuta su im dodatna, stroga i zahtjevna pravila financijskog upravljanja izvorno osmišljena za javna tijela koja se direktno financiraju iz proračuna. Udruživanje je stavljeno pod veći politički nadzor, a kompleksnost administracije otežala je mogućnost udruživanja što je ustavno pravo građana.⁰⁵ Time je reforma prizvala loš zakonski okvir za udruge iz 1997. koji je imao čak 16 neustavnih stavaka i otežavao rad civilnog društva.

U kontekstu u kojem se nezavisna kultura uključuje u šire protestne aktivnosti protiv privatizacije javnih prostora i zajedničkih dobara, Clbture 2014. postaje jedan od pokretača inicijative “Ne damo naše autoceste”,

05 v. Tomislav Domes i Katarina Pavić (2016.) *Uvođenje reda u udruge – Poticajno okruženje ili nadzor civilnog društva*, Zagreb: Clbture.

zajedno uz dva cestarska sindikata, pet sindikalnih središnjica i šest organizacija civilnog društva. Uključenje mreže za nezavisnu kulturu u inicijativu za referendum protiv davanja autocesta u koncesiju nije samorazumljiv potez. Pavić objašnjava kako je došlo do te odluke:

“U mreži smo imali duge i široke razgovore s članstvom, nisu svi bili zadovoljni što sudjelujemo u toj inicijativi jer su nam to bili prvi izleti van užeg polja kulture i van populacije mladih kao naše primarne skupine.” Ipak je odlučeno da Clbture treba istupiti van svoje zone: “Bilo nam je izuzetno važno stati u zaštitu javnog interesa po pitanju infrastrukture koja je konkretna i jasna svakome. Ako nismo u stanju boriti se i objasniti ljudima važnost fizičkih javnih resursa, kako ćemo ikome objasniti da su bitni nevidljivi javni resursi poput kulture?”, kaže Pavić.

U praktičnom smislu, Mišković nam objašnjava, Clbture je imao jasnu i bitnu ulogu u inicijativi.

“Clbture je kao nacionalna mreža jedini sa scene mogao pokriti široki teritorij i mobilizirati razne organizacije za prikupljanje potpisa. Tu su sindikati i Clbture preko svog članstva odigrali ključnu ulogu, a pokazalo se i da Clbture ima strukturu kakvu nema nijedna druga kulturna organizacija u državi.” Naposljetku je prikupljeno više od 520.000 potpisa i vlada je bila primorana povući odluku o davanju autocesta u koncesiju. Tad je postalo nedvojbeno da je nezavisna kulturna scena voljna izaći van okvira usko shvaćene *duhovne* kulture i da ima dovoljnu

snagu da može ostvariti politički učinak. Stoga ne čudi ni što je početkom 2016. tadašnja nova vlada odmah krenula u suzbijanje moći civilnog društva kroz ukidanje ili rezanje javnih fondova za financiranje neprofitnih medija, civilnog društva i nezavisne kulture. Protiv te politike formirala se široka inicijativa “Kulturnjaci 2016” (u kojoj je sudjelovao i Clbture), ali unatoč relativno brzom padu vlade, značajan dio ukinutih javnih potpora nikad nije vraćen, ne samo zbog financijske krize, nego zato što tenzije između vlade i civilnog društva nisu nestale.

Clubture je nastavio biti aktivan u zagovaranju vezanom uz zakonsku regulaciju nezavisne kulture i mladih, no kako nam objašnjava aktualna predsjednica Buljević, “ne nailazimo na puno razumijevanja i otvorenih vrata. U nekoliko mandata bili smo u Savjetu za razvoj civilnog društva, sudjelovali smo u izradi ‘Nacionalne strategije za razvoj civilnog društva’ koja naposljetku nije usvojena, sudjelujemo u svim javnim savjetovanjima. Clubture je u tom smislu zadržao misiju i zagovaračke aktivnosti, ali prilike su se promijenile.” Situacija je postala naročito loša u pandemiji tijekom koje Ministarstvo kulture nije donijelo pravovremene ni adekvatne mjere za zaštitu kulturnih udruga, pri čemu je i izostao dijalog između Ministarstva i nezavisne kulturne scene. “Ministarstvo kulture je 2020. godine pozvalo kulturne aktere da se jave na savjetovanje po pitanju mjera za zaštitu kulture od posljedica pandemije”, kaže Buljević, **“Clubture je proveo istraživanje na svojim članicama i poslao je Ministarstvu analizu aktualnog stanja nezavisne kulture i prijedlog novih mjera. Ministarstvo kulture nije nam ni odgovorilo.”**

Angažman Clubturea svjedoči o širem razvoju nezavisne kulture (i civilnog društva) kao faktora u demokratskom političkom sustavu, a time i o društvenom pomaku u percepciji opreke između kulture i politike. Organizacije koje se zalažu za kulturu kao zajedničko dobro, koje se direktno bave kontekstom u kojem same djeluju, neizbježno će kad-tad izaći iz konvencionalnih granica kulture i ući u druge političke borbe koje se vrte oko tih vrijednosti. Pojednostavljeno rečeno, Clubture će prepoznati da je ekonomska dostupnost autocesta preduvjet za kvalitetnu kulturnu razmjenu programa. Stoga se čini da je Clubture politički angažiran i kad se bavi povezivanjem kulturnih udruga, kao i da se bavi kulturom čak i kad sudjeluje u političkom zagovaranju.

Sudioničko upravljanje u kulturi

S obzirom da se Clubture primarno bavio nezavisnom kulturom i mladima, očito je zašto se redovito vraćao temi prostora koji su takvim organizacijama neophodni i često nedostupni. Clubture je nastao iz klubova, već u ranim godinama ušao je u borbu protiv komercijalizacije javnih prostora, a u suradnji s udrugama Kulturtreger i Kurziv radio je istraživanje povijesti nezavisnih

kulturnih prostora: izložba *Nezavisni prostori – Prostori nezavisnih*⁰⁶ mahom ukazuje na zapuštene građevine (barake, rudnike, tvornice...) koje su kulturnjaci skvotirali ili dogovorno preuzeli da bi ih pretvorili u kulturna okupljališta mladih. S obzirom da nezavisne kulturne organizacije obično nemaju sredstva za komercijalni najam, a da lokalne vlasti barataju većim brojem praznih prostora, ne čudi što su se Clubture i srodne organizacije uvelike fokusirale na zagovaranje tzv. *sudioničkog upravljanja* prostorima za kulturu kroz *civilno-javno partnerstvo*. Clubture pritom promiče ideju da bi takvo upravljanje prostorom uistinu trebalo biti partnerstvo, a ne odnos nepovjerljivog gazde i siromašnog podstanara. To

znači da bi civilnom društvu bio omogućen cjelovit pristup javnoj infrastrukturi, ali na njega ne bi bila prebačena sva odgovornost za očuvanje i unapređenje tog resursa. U takvom bi prostoru udruge mogle voditi društveno-kulturne centre, prostore posvećene suvremenoj kulturi, ali i društvenom aktivizmu, održivom razvoju, neformalnom obrazovanju i drugim povezanim područjima, dakle sadržaje koji odgovaraju na javne potrebe u kulturi i u području mladih. Javna vlast bi u zamjenu za bitnu programsku dinamičnost osigurala prostornu stabilnost i upravljačku nezavisnost. Krajem 2000-ih i tijekom 2010-ih model je uspješno proveden u praksu i otvoreni su društveno-kulturni centri u Zagrebu (Pogon), Puli (Društveni centar Rojc), Splitu (Dom mladih), Karlovcu (Hrvatski dom), Dubrovniku (Lazareti), Rijeci (Palach) i drugim gradovima (ibid.).⁰⁷

Kako zagovarački proces djeluje u praksi, pitali smo Domagoja Šavora, koordinatera Clubturea, i Anu Abramović, programsku koordinatoricu. Šavor je i započeo suradnju s Clubtureom dok se s kolegama početkom

06 Izložba Dunje Kučinac i Dejana Dragosavca prikazuje povijest nezavisnih prostora od 1988. do 2015. Izložba je postavljena 2015. i izložena u devet hrvatskih gradova.

07 O društveno-kulturnim centrima v. Matija Mrakovčić i Ivana Pejić (ur.) (2019.) *Sitni vez društvene promjene*, Zagreb: Kurziv.

2010-ih borio da karlovačke udruge od grada dobiju zatvoreni prostor za svoje aktivnosti: “U Karlovcu je tada bilo puno organizacija za mlade. Bila su otvorena dva centra za mlade, no to su bili uglavnom izložbeni prostori, a mi smo htjeli raditi koncerte i zahtjevnije produkcije. Stoga smo 2012. u ime tri organizacije počeli samoinicijativno slati upite, ali dobili smo odbijenice. Tad je osnovana Zaklada Kultura nova i uz podršku Clubturea prijavili smo se i dobili potporu za zagovaračku platformu. Osnovani smo formalni savez od pet bliskih organizacija s ciljem upravljanja prostorima za nezavisnu kulturnu scenu i počeli pregovore da nam se dodijeli prostor male scene Hrvatskog doma. U suradnji s Clubtureom, na temelju primjera Pogona i sličnih modela razvili smo svoj prijedlog civilno-javnog partnerstva koji nam je odgovarao i koji smo mogli progurati u lokalni kontekst, te smo argumentirali da bismo puno bolje vodili prostor nego gradska firma koja je to dotad radila. Naše su organizacije već ojačale, imali smo zaposlene ljude, vidjelo se da imamo kapaciteta i energije, a i bili smo dovoljno uporni pa smo 2016. dobili prostor koji se i danas koristi.”

Ulaskom u Europsku uniju otvorila se mogućnost financiranja i putem Europskog socijalnog fonda (ESF-a), a Clubture i ostale organizacije civilnog društva su svojom razradom modela i zagovaranjem utjecale da Ministarstvo kulture 2018. otvori poseban natječaj ESF-a “Kultura u centru – potpora razvoju javno-civilnog partnerstva u kulturi“, ukupno težak 50 milijuna kuna. **“To je bio europski poticaj da se razviju društveno-kulturni centri, a poziv je bio dizajniran na način da je civilno-javno partnerstvo bilo jako bitno”,** objašnjava Abramović, **“ali veliki fond je privukao brojne druge aktere koji su se preko projekata pozicionirali kao društveno-kulturni centri, a u praksi nisu civilno-javna partnerstva koja se temelje na ravnopravnim pozicijama i raspodjeli moći.”**

Naime, koncept civilno-javnog partnerstva trebao bi učvrstiti i stabilizirati vezu između civilnih organizacija i lokalnih / regionalnih uprava u upravljanju prostorima, no čini se da je natječaj ESF-a u više slučajeva poslužio kao jednokratni izvor prihoda za javnu upravu i partnere, ali bez izgleda za dugoročna civilno-javna partnerstva.

Drugi problem s financiranjem ESF-a je njegova vremenska ograničenost. “S jedne strane projektom se dobio određeni razvojni kontinuitet, a s druge strane kontinuitet je prekinut rascjepom između završetka jednog i raspisa drugog natječaja. Postojao je period u

kojem je veći broj ljudi bio na plaći da bi se proveo projekt, a onda je odjednom taj izvor financiranja nestao, ljudi su ostali bez angažmana i započeti modeli nisu se dalje mogli razvijati,” kaže Abramović.

Clubture je i u ovom slučaju preuzeo zagovaračku i medijatorsku ulogu. U sklopu projekta za “Kultura u centru” Clubture je povezao društveno-kulturne centre na nacionalnoj razini i uspostavio novu Mrežu društveno-kulturnih centara (DKC-HR) s ciljem da ona postane zaseban akter koji će se baviti tom tematikom. U sklopu drugog ESF-ovog poziva Clubture provodi projekt “Nova javna kultura i prostori društvenosti”. Abramović objašnjava da se radi o suradnji s društveno-kulturnim centrima i akademskom zajednicom. “Radimo tri znanstvena istraživanja: o javnim kulturnim centrima, civilno-javnom partnerstvu i o novim kulturnim praksama i modelima umrežavanja. Izradit ćemo znanstvene i stručne članke, smjernice za unapređenje okvira djelovanja društveno-kulturnih centara, procjenu društvenog utjecaja predloženih smjernica, strukturirane dijaloge... ukratko, jedan puni zagovarački ciklus.”

Abramović ukazuje da velike i zahtjevne potpore ESF-a u startu isključuju manje organizacije i u svakom slučaju povlače pitanje nastavka rada. “Sredstva europskih programa nisu namijenjena tome da osiguraju održivost organizacija, ali problem je što ni sredstva lokalnih i nacionalnih uprava ne omogućuju održivost”, zaključuje Abramović. Srž problema upravo i jest u tome da zagovaranje civilno-javnog partnerstva računa na uspostavu solidnog

odnosa između organizacija i njihove lokalne uprave što dugoročno ne bi trebalo ovisiti o europskim sredstvima. Tako se borba za prostore za male udruge uspješno prenijela s lokalne i nacionalne na europsku razinu, ali još se ne nazire sklad na lokalnom nivou koji bi centrima omogućio dugoročan rad.

Nezavisna kultura o “nezavisnoj kulturi”

Čitatelj s darom za primjećivanje sporednih detalja mogao je primijetiti da je veći dio citiranih tekstova nastao u izdanju Clubturea, a razlog tome je što se istraživanjem nezavisne kulture i razvojem vokabulara o njoj bavio ponajprije sam Clubture. Kako smo dosad vidjeli u više primjera, mreža je radila stručna istraživanja i analize svojih članica te je predlagala pakete potencijalnih javnih mjera. Ti su sadržaji ponajprije namijenjeni donositeljima odluka i stručnoj javnosti, ali objavljeni su i besplatno

dostupni široj publici.⁰⁸ Osim toga, na web stranici Clulture nalazi se detaljna arhivska mapa na kojoj su navedeni svi programi održani u sklopu programa “Clulture-HR: Programska razmjena i suradnja” od 2002. do danas. Tatjana Vukadinović, programska asistentica Clulture, radila je na popunjavanju arhive: **“Od 2015. postoji digitalna mapa u kojoj se nalaze osnovne informacije, opis sadržaja i materijali pojedinih programa od 2002. do danas.** Ako promatramo mapu iz šire perspektive, možemo kroz promjenu tipa programa pratiti i kako se s vremenom sama nezavisna kulturna scena razvijala i mijenjala.” Budući da su kulturne organizacije zbog prevelikog broja projekata uglavnom fokusirane na sadašnje i buduće projekte, a manje na arhiviranje izvršenih programa, detaljan pristup arhivi mnogo znači za kolektivno pamćenje ovodobne kulture (bez čega ni ovaj tekst ne bi bio moguć).

S obzirom da je govor o nezavisnoj kulturi uglavnom primarno namijenjen institucijama, jezik koji Clulture proizvodi može zvučati strogo, suhoparno i ciljno

orijentirano, bez šarmantnih iskliznuća i estetskih ispada kakvima bi se možda nadali od kulturnjaka. Kako saznajemo od Kate Pavić, taj jezik nastao je kao spoj kritičke teorije i menadžerskog jezika koji su organizacije u to vrijeme usvajale preko bitnih radionica strateškog upravljanja. No vrijedi imati na umu da je jezik Clulture nastajao *ab ovo*, u trenutku kad je nezavisna kulturna scena tek počela postojati i društveno i konceptualno. “Clulture je doprinio stvaranju polja nezavisne kulture, ne samo u smislu aktivnosti i povezivanja, nego i u smislu artikulacije što je to djelovanje i kakvo je ono u odnosu na druga društvena djelovanja. Istraživački rad je pomogao da se definiraju granice nezavisne kulture, da i mi sami sebi odredimo što to radimo, a to je bilo izrazito bitno”, napominje Davor Mišković i nastavlja: **“Clulture je vrlo rano krenuo u autorefleksiju da bi kodificirao znanje i jezik o nezavisnoj kulturi. Ta kultura je relativno malo područje, ali samom artikulacijom ona je postala bitna. Clulture je doista postigao da je pojam nezavisne kulture postao neupitan, da svi u tom polju imaju svijest da pripadaju nezavisnoj kulturi, što je velika stvar.”**

Clulture je od studenog 2004. do ožujka 2006. izdavao mjesečnik *04 – magazin za hakiranje stvarnosti*, tiskani kritički časopis namijenjen mlađoj publici, te je 2005. pokrenuo Kulturpunkt.hr, portal za praćenje suvremene nezavisne kulture, koji još uvijek spada u

⁰⁸ Osim spomenutih publikacija, vrijedi uputiti na istraživanje Edgara Buršića *Mreža Clulture: mapiranje organizacija izvaninstitucionalne kulture* (Clulture, 2014.) i na dvodijelnu online analizu o utjecaju širenja Covid-19 virusa na rad organizacija u nezavisnoj kulturi (više autora, Clulture, 2021.).

rijetke medije koji nezavisnoj kulturnoj produkciji daju vidljivost i kritičku recepciju. Kulturpunkt.hr od 2009. prelazi pod okrilje udruge Kurziv koju osnivaju Clulture i redakcijski tim portala. Kurziv je, osim vođenja portala, bitan u proizvodnji znanja o nezavisnoj kulturnoj sceni kroz izdavanje publikacija i održavanje “Centra za dokumentiranje nezavisne kulture” (u suradnji s Kulturtegerom).

Osim Kulturpunkta postoje i drugi projekti koji su izvorno počeli u okviru Clulture, a potom su se izdvojili kao samostalne organizacije, kao što su Regionalna platforma za kulturu Kooperativa i spomenuta mreža DKC-HR. Time se ne šire opseg djelovanja i kapaciteti Clulture, nego cijele scene. Pojedine organizacije se mogu fokusirati na pojedine teme, pri čemu su opet te udruge povezane i putem zajedničkih ciljeva, projekata i ljudi. U tom smislu prilično je teško, nekad i nemoguće govoriti o Clultureu kao zasebnom subjektu koji je jasno razdvojen od svojih “sestrinskih” organizacija na sceni, no upravo to i jest paradigmatično za Clulture i cijelu nezavisnu scenu na kojoj organizacije i ljudi djeluju uvijek povezano, a ne kao izolirani akteri. Budući da te suradnje nadilaze organizacijske okvire, nema smisla personalizirati organizaciju, a pritom ne obratiti pozornost na ljude koji su činili i čine mrežu.

Ljudi

Sve moje sugovornice i sugovornici uključili su se u Clulture preko svog angažmana na nezavisnoj kulturnoj sceni, bilo da se radilo o vođenju udruge za književnost, honorarnom radu u net klubu Mama ili pohađanju Kulturpunktove novinarske škole. Pokušaj jasnog razgraničenja između uloga u pojedinim organizacijama pritom je neuspješan – čini se kao da u njihovom slučaju pripadanje Clultureu postaje organski ishod samog bivanja na sceni.

S druge strane do uključivanja u Clulture obično ne dolazi bez direktnog ljudskog kontakta. Osim spomenutih skupština, u tom vidu važan je i Clulture Forum, godišnja konferencija koja se od 2008. odvija u raznim gradovima (Rijeka, Zagreb, Split, Dubrovnik, Pula, Zadar, Čakovec, Vukovar...). Na Forumu se održavaju radionice, predavanja, razgovori i druženja, a važan dio svakog Forumu je i javna tribina na kojoj se nastoji okupiti donositelje odluka, predstavnike organizacija, medije, aktiviste,

umjetnike i ostale građane. Na samom Forumu članice se predstavljaju jedne drugima, ali se pozivaju i organizacije van članstva. Time se međusobno direktno upoznaju lokalne organizacije i članice Clubturea, a onda se i nove organizacije lakše uključuju u mrežu.

Uz to, unatoč ozbiljnom tonu publikacija o Clubtureu, od Katarine Pavić i Tatjane Vukadinović saznajemo da je sama interakcija između koordinacije mreže i članica neformalna i neposredna, što je opet važno u jačanju poveznica i održanja dinamike unutar mreže. Bez ljudskih odnosa struktura ne postoji.

S obzirom na takvo stanje ne čudi ni da funkcije unutar samog Clubturea nisu strogo formalizirane. Funkcija predsjednika ili upravnog odbora doista ne podrazumijeva vođenje mreže čeličnom šakom, a najveći dio odgovornosti je na koordinatorima što je logično s obzirom da su oni i zaposleni u organizaciji. No u razgovorima o programima, odlukama i idejama često se pojavljuju imena raznih aktivista i kulturnjaka čiji se utjecaj ne može odraziti samo kroz formalnu funkciju u

mreži. Jasno je da su razni ljudi sa scene tijekom godina svojim radom formirali strukturu Clubturea, ali i ta je struktura potom formirala sudionike scene. Način rada koji potiče solidarnost i kooperativnost naposljetku je privukao i formirao nove generacije koje također dijele iste vrijednosti, o čemu svjedoči i generacijski prijelaz unutar mreže – ljudi angažirani na aktualnim programima i projektima mreže su u vrijeme njenog nastajanja još išli u školu.

Ni neke negativne stvari na širem planu se nažalost nakon dvadeset godina nisu bitno promijenile. Clubtureu se javno financiranje progresivno smanjuje, a broj organizacija koje traže potporu sve je veći. Aktualna predsjednica Buljević upozorava: **“Velika zasluga Clubturea je što je postavio nezavisnu kulturu kao aktera, no čak ni nakon osnivanja Zaklade Kultura nova nije se postiglo da se na lokalnoj i nacionalnoj razini nezavisna kultura počne smatrati ravnopravnom institucionalnoj kulturi iako je nezavisna kultura u mnogim stvarima produkcijski, kvalitetom i utjecajem mnogo važnija. To je politička odluka, ali i ishod tromosti institucionalnog sustava koji sam sebe vidi zadanim i neupitnim.”** Nezavisna kultura, civilno društvo, upravljanje zajedničkim resursima, društveno-kulturni centri – sve su to redom politička pitanja na koja aktualni ekonomsko-politički režim nije sposoban ni voljan artikulirati ideološki koncizne odgovore, što čini položaj nezavisne kulture i dalje nestabilnim.

Okolnosti upućuju na brigu, ali ujedno i podsjećaju koliko je Clubture vrijedna pojava. “Sad kad nisam u Hrvatskoj jasan mi je značaj Clubturea jer takav tip organizacije ne postoji drugdje iako mnoge države imaju puno više resursa i organizacija”, zaključuje bivša koordinatorica Katarina Pavić. Aktualni koordinatorski šavor pak najavljuje daljnji rad i razvoj: “Koliko god je Clubture dugogodišnji stabilan akter na sceni, i dalje nam je namjera da razmišljamo progresivno, unapređujemo programe i rad mreže, da ništa ne stoji na mjestu.” Clubture se tijekom 20 godina stalno adaptirao i razvijao, pri čemu je kooperativnost bila i ostala temeljna vrijednost. Takvim načinom rada uspješno je otvorio važna pitanja kulture i društva u demokraciji, povezo je i potaknuo mnoge umjetnike i organizacije koji tvore aktualnu kulturu ovih prostora, te je prenio ista načela idućoj generaciji aktera na nezavisnoj kulturnoj sceni. Povijest Clubturea stoga nam otkriva i povijest suvremene kulture, a ujedno nam pokazuje kakva bi ta kultura trebala biti i kakva će, optimistično vjerujemo, biti i ubuduće.

Luka Ostojić

Katarina Pavić

Clubture

Niz godina radila si kao koordinatorica Saveza udruga Klubtura. Prije no što prijeđemo na taj period, možeš li opisati svoja prva iskustva i doživljaj mreže? Kako si počela sudjelovati u radu Clubturea?

Moj prvi kontakt s mrežom dogodio se ranih dvije-tisućitih, kada sam kao studentica počela provoditi vrijeme u Mami, prostoru koji vodi Multimedijalni institut, jedan od osnivača Clubturea. U to vrijeme Mama je bila *cyber-klub*⁰¹, ali i mjesto koje je nudilo niz zanimljivih programa te prostor kulture koji je uključivao različite programe: filmske projekcije, književne večeri, predavanja i diskusije. Radilo se zapravo o pravom alternativnom sveučilišnom kurikulumu interesantnom za bilo kojeg studenta-icu društvenih disciplina. Bio je to prostor koji okuplja interesantne ljude, u kojem se gotovo svakog dana realizira iznimno kvalitetan program koji usto nije iziskivao nikakve financijske napore, što je u mom studentskom budžetu bila bitna stavka. Počelo me interesirati ono što rade, ponajprije u polju kulturne infrastrukture. Infrastrukturu pritom shvaćam u dva smisla: kao fizičku infrastrukturu, ali i infrastrukturnu povezanost na sceni i djelovanje među akterima. Ukratko, prepoznala sam prostor za sebe, prepoznavši se i među ljudima koji su tamo boravili, bilo kao organizatori programa, bilo kao aktivna publika. Prvi “službeniji” kontakt zbio se kada sam 2005. godine počela raditi na Maminom Desku. Uloga “deskaša” bila je da pratimo naplatu interneta (a govorimo o vremenu kada je brz internet bio eksperimentalna kategorija), ali uključivala je i druge aktivnosti, poput prodaje ulaznica za klupske programe (prvenstveno Močvarine, ali ponekad i drugih partnerskih organizacija Mame, poput Attacka). Vrijeme na internetu tada se naplaćivalo po prilično prijateljskoj tarifi, najnižoj u odnosu na sve *cyber-klubeve* u gradu. Desk je vodila Emina Višnjić, u to vrijeme i koordinatorica Clubturea, a kako sam bila aktivna na Desku, a zatim i oko drugih Maminih aktivnosti, ona me ubrzo zamolila za pomoć u prevođenju jednog Clubtureovog izvještaja na engleski jezik. Ta mi je okolnost poslužila kao dobar ulaz u Clubtureovu priču. Naime, radilo se o poprilično obimnom izvještaju za višegodišnji projekt i na tom zadatku dobila sam priliku upoznati se sa širim djelovanjem i različitim programima mreže. Među njima je bio i CTHR, ali i neki projekti koji danas nisu aktivni i

⁰¹ Cyber-klubovi su bili prostori u kojima se moglo slobodno, besplatno ili uz sitnu naknadu koristiti računala povezana na internet, prije pojave širokopoljnih internetskih mreža, i dakako, prije pojave pametnih telefona. Osim korištenja komunikacijskih tehnologija, u prostorima *cyber-klubova* okupljali su se korisnici i promotori novih tehnologija, a u Maminom slučaju radilo se o entuzijastima okupljenim oko tehnologija otvorenog koda i slobodnog softvera. U to vrijeme kritički pogled na društveni razvoj vezan uz razvoj tehnologije bio je jedan od fokusa Multimedijalnog instituta.

o kojima se ne govori toliko, premda su i iz ove perspektive izuzetno interesantni i još relevantni. Nakon toga, sve sam češće surađivala s Clubtureom, da bi se 2008. i zaposlila u organizaciji gdje sam nakon nekoliko godina provedbe i vođenja pojedinih programa i projekata na koncu preuzela koordinaciju organizacije. Tako je počeo moj intenzivan suživot s mrežom koji je potrajao do konca 2017. godine.

Tvoj rad u Clubtureu počeo je u fazi za koju bismo mogli reći da je već formirana i uhodana. Ipak, tijekom vremena koje si provela u mreži, njezina su se usmjerenja mijenjala zajedno sa scenom koju okuplja. Možeš li reći nešto više o programima koji više nisu aktivni?

Uz CTHR, koji je zasigurno najvidljiviji program mreže (i s pravom je tako), postojao je niz drugih nastojanja važnih za održavanje scene na različitim razinama. Uzet ću za primjer program *Kultura Aktiva* koji se u svom užem fokusu bavio izborom kulturnih vijeća i utjecajem na kulturnu politiku na lokalnoj razini. U cijeloj Hrvatskoj radili smo na osnaživanju i edukaciji pripadnika nezavisne scene za aktivno sudjelovanje u donošenju kulturne politike u njihove sredine. Pitali smo ih da se kandidiraju za ta vijeća, da prate njihov rad, kako bi na koncu iz tog zametka nastale lokalne platforme koje se bave kulturnom politikom. Širi fokus programa utjecao je na to da se energija koja je postojala u Zagrebu – a bila je usidrena oko osnivanja Pogona i lokalne kulturne politike – prelijeva i u druge sredine i potiče aktere da razviju vlastite, što čvršće, temelje. Clubture je imao ulogu postavljača pitanja, kreatora atmosfere koja potiče angažman u lokalnim sredinama, bez dociranja i nametanja “ispravnih” načina djelovanja. Drugi program koji se bavio organizatorima u rezidenciji, *Organizers in Residence* proizašao je iz ideje CTHR-a kao razmjene programa među organizacijama, ali i stvaranjem atmosfere *peer to peer* razmjene znanja. Na njega su se mogli prijaviti organizatori događaja iz različitih sredina koji bi na nekoliko dana ili tjedana otišli u drugi grad ili mjesto sudjelovati u koprodukciji događanja.

Od 2008. godine započeli smo s organizacijom Clubture Forum – višednevnim okupljanjem članica platforme i šireg kruga organizacija koje joj gravitiraju, svake godine u drugom gradu ili mjestu. Ideja je započela s tendencijom da se organizira alternativna

skupština, okupljanje manje formalnog tipa na kojem će se moći raspraviti nove ideje i postojeći izazovi. Forum je oduvijek imao i jasan javni profil, što kroz organizaciju javnih diskurzivnih formata kao što su tribine, okrugli stolovi i javne rasprave o aktualnostima relevantnim za lokalne prilike, što kroz kulturno-umjetnički program namijenjen najširoj javnosti. Prvi smo Forum radili u Rijeci s Molekulom. Osobno mislim da je najlegendarnije izdanje Forumu ono iz Medike 2009. godine.

Nešto kasnije, mislim 2013., pokrenut je i *eksperimentalno-intervencionistički* program *Clubtureov kulturni akcijski laboratorij: CT lab* koji je djelovao tako da se organizacija mogla javiti sa zagovaračkom idejom za koju je potrebno da se realizira hitno, izvan uhodanih projektnih ciklusa i to vezano uz neku urgentnu potrebu za nezavisnu kulturnu scenu (npr. prisilno zatvaranje nekog prostora, ili donošenje kulturne strategije) pa su, primjerice, ljudi iz Karlovca mogli doći u Pulu i pomoći ljudima iz Rojca ili se moglo okupiti niz aktera u sastancima i planiranju aktivnosti koji se inače ne bi mogli organizirati jer ne postoje raspoloživi resursi. Ovo je od izuzetne važnosti kad se u obzir uzmu okolnosti u kojima djeluju akteri nezavisne kulture – projektni ciklus koncipiran je tako da prođe najmanje 6 mjeseci (u najboljim slučajevima) od planiranja i prijave nekog projekta do realizacije aktivnosti. Pored toga, često se kampanjske aktivnosti ne mogu precizno planirati niti opisati jer su okolnosti kampanja počesto nepredvidljive i ne može se sa sigurnošću unaprijed reći hoće li u pojedinom gradu biti bolje organizirati sastanke i radionice s različitim akterima ili medijsku kampanju. To je najbolja stvar koju mreže mogu – osigurati akterima da imaju iza sebe nekoga tko im “drži leđa”, kako bi se mogli snažnije zalagati za bolje uvjete za kulturu na lokalnoj razini.

Ne smijem izostaviti hrpu edukacijskih i informacijsko-edukacijskih programa i kraćih sadržaja koje je kroz godine organizirao Clubture. Od ranih godina u kojima su organizirani ciklusi edukacija o strateškom upravljanju u kulturi do simpozija o kulturnim i kreativnim industrijama. Pa osim toga programe vidljivosti i promocije nezavisne kulturne scene kao što je bio *04 – Magazin za hakiranje stvarnosti* koji je jedno vrijeme bio i na kioscima i svojim sadržajem bio usporediv s legendarnim izdanjima poput *ArkZinea* ili *Nomada*.

S druge strane, postoje i projekti koji su se dugo godina afirmirali te naposljetku izmjestili izvan lo- gike Clubturea, što je i dobro, smatram da se radi o uspjehu organizacije. Clubture je direktno ili indirektno potaknuo puno projekata na sceni, a neki od njih danas više nisu organski dio mreže, premda se radi u uskoj suradnji, počesto i cimerstvu. Riječ je o projektima poput Kulturpunkta, koji je bio naš dio prije no što se odvojio u program samostalne organizacije Kurziv koju smo suosnovali, ili programa razmjene i suradnje u regiji koji je postao zasebna mreža Kooperativa. Takvi su projekti inkubirani i zatim svjesno izdvojeni iz programske strukture mreže kako ne bi jedni drugima bili konkurencija pod istim krovom, kako bi im se omogućilo da djeluju kao samostalni dijelovi istog ekosustava.

CTHR je bio i ostao centralni program mreže, čemu svjedoči i činjenica da uskoro obilježava dva desetljeća. On predstavlja konstantu u Clubtureovom djelovanju i od početaka počiva na principima razmjene i suradnje. Koliko se CTHR mijenjao tijekom tvog mandata u Clubtureu?

Rekla bih da se puno mijenjao i da se uvijek mijenja organski, u skladu s potrebama organizacija koje na terenu provode programe. Mijenja se, naravno, u smislu kriterija poziva te načina odlučivanja o raspodjeli sredstava. Kada sam se pridružila Clubtureu, program se odvijao već niz godina, ali u periodu koji mi je poznat svjedočila sam i velikim promjenama u programskim linijama koje su organizacije provodile kroz CTHR. Za mojih početaka u mreži, postojala su tri modusa CTHR-a. Prvi je bio programska razmjena, vrlo jednostavne fizičke razmjene postojećih sadržaja po gradovima i mjestima, odnosno, različitim prostorima nezavisne kulture. Drugi modus bila je projektna suradnja, u sklopu koje su organizacije zajednički osmišljavale novi sadržaj. Postojala je i treća linija koja se zvala "segment festivala" jer je tada, ranih i srednjih dvijetisućitih godina, festivalizacija bila u punom zamahu. Iako smo stajali u kritičkom odmaku spram tog procesa, željeli smo razvijati polugu koja može pomoći sceni. Ona je omogućavala da neki segment festivala, a najčešće se radilo o gostovanjima stranih izvođača, gostuje i u drugim mjestima. Tijekom vremena se iz dinamike scene i komunikacije s organizacijama, koje su tražile da se proces pojednostavi, razvio model "2-3-3". Prema njemu, za podršku se

možu prijaviti najmanje dvije organizacije koje partnerski proizvode tri različita događaja u tri različita grada ili mjesta. Potom smo početkom 2010-ih toj shemi pridodali i turneju, kategoriju u kojoj je naglasak umjesto na proizvodnji bio na distribuciji. Turneje su omogućile da se isti sadržaj distribuira u većem broju gradova ili mjesta.

Velike su promjene nastupile i u odlučivanju o finalnom popisu projekata koji će se provoditi u pojedinom ciklusu, počevši od jednostavne matematičke formule pa sve do kompleksnog skupa pravila koja su se često mijenjala. Mijenjaju se i dalje, prateći evoluciju programa i našu želju da eliminiramo potencijalne disbalanse moći u procesu odlučivanja. CTHR je uvijek bio živi mehanizam koji prati rast i razvoj mreže.

Kao koordinatorica mreže svjedočila si periodu koji je donio znatna administrativna i logistička opterećenja djelovanju udruga. Možeš li nam reći kako je taj proces izgledao iz Clubtureove perspektive?

Situacija u nezavisnoj kulturi oduvijek je bila daleko od idilične, ali posebno se zaoštrila nakon 2008./09. kada je počela kriza, odnosno kad je nastupio susret naših strukturnih kriza s financijskom krizom globalnih razmjera, što je prouzročilo velike rezove i administrativna opterećenja. Mislim da se to najgore prelomilo preko leđa organizacija koje nisu u kategoriji najmanjih, jer one su već oskudijevale resursima i u tom smislu ih nije pogodio toliki šok, već preko aktera koje možemo nazvati srednjima. Pritom mislim na one organizacije čije su se ambicije u tom razdoblju kretale u smjeru ozbiljnijih angažmana i budžeta. S jedne strane pogodili su ih rezovi sredstava, a s druge administrativno opterećenje koje od organizacija zahtijeva velik pogon. Općenito mislim kako je scenu jako umorila činjenica da smo zapeli između čekića i nakovnja administracije i nedostatka uvjeta za bavljenje sadržajem i proizvodnjom programa. Iz Clubtureove i moje percepcije realnosti istaknula bih i važne promjene u ljudskim resursima mreže. Naime, iz mreže su otišle Emina Višnić (u Pogon) i Dea Vidović (u Zakladu Kultura nova), što je značilo da sam kao tada nova i neprepoznata osoba na sceni preuzela operativnu ulogu koordinatorice mreže. Važno je nadodati kako smo mi kao relativno mala organizacija, svakako "perolaka kategorija", u kontekstu financiranja

brojnih drugih nacionalnih mreža uvijek pokazivali veliku ambiciju i otpornost na krize. Mislim da smo se vozili na pogon i uporno *luđaštvo* protagonista u različitim procesima u kojima smo bili akter. Pored toga bili smo dovoljno uporni da neke interesantne koncepte kao što je npr. zaklada za nezavisnu kulturu ili afirmacija društveno-kulturnih centara guramo na razinu materijalizacije kroz promociju i involviranje, uvjeravanje različitih društvenih aktera u opću korist funkcioniranja tih koncepata. Za to je potrebna energija koja donosi promjenu, ali zahtijeva predan rad i troši ljude u fizičkom i emocionalnom smislu.

I da, iako smo bili svjesni kategorije u koju smo pripadali, ulazili smo u ring s daleko većim teškašima. U engleskom jeziku za ovo postoji fraza: *to punch above one's weight*. Mislim da se ovaj princip lako može atribuirati čitavoj nezavisnoj kuturnoj sceni na našim prostorima.

Da se samo moment vratim na srž tvog pitanja, bavili smo se specifično i administrativnim opterećenjima na organizacije. Kolega Tomislav Domes i ja smo 2015. godine zajednički pripremili mini-studiju vezanu za sustav nadzora i (samo)kontrola nad organizacijama civilnog društva i uže, organizacijama nezavisne kulture: *Uvođenje reda u udruge*. Tu smo zapravo željeli poentirati kako sustav ove organizacije tretira nepošteno, iziskujući nevjerojatnu količinu fiskalno-administrativne odgovornosti, koju elementarno sam ne zadovoljava, a u potpunoj opreci naspram proklamiranog diskursa o poticajnom okruženju za razvoj civilnog društva i Ustavom i zakonima zajamčenih kategorija slobode udruživanja i slobode govora. Mislim da je tekst publikacije i dalje relevantan za naše okolnosti, a stanje mi se čini kudikamo gorim nego prije pet ili šest godina.

Kako su te promjene utjecale na CTHR kao središnji program mreže?

Nagli rezovi sredstava za kulturu na lokalnim razinama donijeli su znatan rast broja prijava za CTHR programe. To je na nas izvršilo velik pritisak jer CTHR nije zamišljen kao temeljna potpora produkciji nezavisne kulture, već kao potporanaj onom njezinom dijelu koji se odnosi na razmjenu i suradnju. Drugim riječima, podrazumijevalo se da će lokalne scene imati kakvu-takvu podršku od Ministarstva kulture, kao i od svojih gradova, županija i općina. Kada su ti

izvori presahnuili, pojačala se unutrašnja konkurencija na našim natječajima i čak se u određenim periodima događalo da nas se ne promatra kao suradničku mrežu, već kao natjecateljski instrument. Trebalo je iznalaziti načine da se takvoj percepciji ne pruži osnova za razvoj. Stvorila se diskrepancija između naše misije s jedne strane, dok je s druge strane stajala rastuća prijetnja da nas se percipira kao dosadnog donatora. Ta diskrepancija proizlazi iz okolnosti na koje ne možemo utjecati (jer i mi smo ovisni o javnim sredstvima i natječajima).

U mom mandatu, takva je percepcija predstavljala velik teret i ona je nešto s čime smo se često borili, stalno tražeći načine da atmosfera ne postane natjecateljska. Uvijek smo težili biti pozadinom koja stvara dinamiku, dok je nedostatak resursa na nezavisnoj sceni stvorio energiju i tip nepovjerenja zbog kojih je bilo potrebno ulagati jako puno volje u to da se Clubture razumije kao potporni mehanizam. Općenito mi se čini da bi se do razumijevanja punog opsega doprinosa mreže stiglo tek kada bi Clubture nestao. Organizacijama koje su udaljene od centra u fizičkom, ali i ekonomskom i kulturnom smislu, mreža ne pomaže samo da se održe, nego i da imaju perspektivu razvoja i kolektivnog razmišljanja. Iz Clubturea i njegovog modela razvoja CTHR-a proizlazi činjenica da suradničkom programu ne treba "blagoslov" neke središnjice, nego da organizacije iz manjih sredina mogu dogovarati suradnje. A učinci takve (fizičke, geografske i kulturne) decentralizacije vidjeli bi se tek kada bi prestala postojati mreža koja na njima radi tako aktivno, dugo i predano.

Pored decentralizacijskog djelovanja koje je u temelju CTHR-a, što bi još izdvojila kao najznačajnije doprinose mreže?

Doprinosi su jako veliki u smislu kreiranja dinamike scene. Ovdje mislim na živu suradnju u stvaranju programskih sadržaja između organizacija koje su međusobno orijentirane jedne drugima, a da pritom postoji aktivan prijenos znanja u kojem zajedno uče i rade. Također smatram da je iznimno bitna orijentacija Clubturea prema stvaranju kulturnog sustava koji je propulzivan. Monolitnost, tj. nepropusnost predstavlja jedan od velikih problema našeg kulturnog sustava. Novim organizacijama teško je ući u sustav financiranja jer on nije nimalo propulzivan, ne

prepoznaje nove aktere i organizacije. Clubture omogućuje novim i mladim organizacijama da se etabliraju, povežu, počnu učiti od iskusnijih – za razliku od financijskog okvira javnih sredstava koji takav nije. Drugi problem povezan s nepropusnošću kulturnog sustava odredila bih kao začepljenje, pri čemu mislim na situaciju u kojoj se nalaze manje ili srednje organizacije koje već jesu u sustavu javnog financiranja, ali u njemu dosegnu plato i nikako ne mogu prekoračiti granice određenog financijskog razreda, odnosno ne mogu se etablirati unatoč širenju područja svog rada. Clubture kroz svoje kapilarno djelovanje predstavlja protutežu sustavu koji koči novo i koji ne omogućava rast. To je jasno i iz brojki koje govore da je kroz Clubture na različite načine prošlo više od 250 različitih organizacija.

Nazočila si brojnim programima u sklopu CTHR-a. Koje bi među njima izdvojila kao najupečatljivije iz tvog vremena u Clubtureu?

Ne bih izdvajala konkretne programe jer mislim da to nije prikladno s obzirom na moju koordinatorsku ulogu, iako više nisam dio mreže. Umjesto toga, istaknula bih najupečatljiviju karakteristiku brojnih CTHR programa: prkos. Prkos u smislu “guranja” nečega čega nedostaje, a za što postoji publika. Kod raznih programa mi se sviđalo što imaju razinu *prkosnosti*, protivljenja postojećem stanju. Bilo je sjajnih događanja, začudnih, neočekivanih rezultata naših razmjena. Clubture je tu da pruži sigurnu luku organizacijama, da stvara mreže aktera koji nisu hijerarhijski nadređeni jedni drugima i jako su dobri rezultati proizašli upravo iz tog prijenosa znanja o kvalitetnom radu na organizaciji događaja, na radu s publikama. Posebno za sadržaje koji se smatraju rubnima, a ne bi trebali takvima biti. Mi smo točka ulaza u kulturni sustav koja ima impuls za *novim* i koja stvara prostor za kultivaciju i generiranje tog *novuma*.

Marino Jurcan

Udruga za razvoj audio-vizualne umjetnosti Metamedij, Pula

foto: Paolo Valenti

Metamedij je osnovan 2001. godine, kao neformalna inicijativa s radom ste započeli i koju godinu ranije, a prve programe kroz CTHR provodite već 2003. godine, odmah nakon osnivanja mreže. Kako su izgledali vaši prvi kontakti s Clultureom i što vam je CTHR, kao središnji program mreže, donio u počecima?

Naša povijest u kontekstu Clulturea je specifična, a da bi se ona objasnila potrebno je opisati i pretpovijest. Kao i većina udruga koje se u pulskom kontekstu bave nezavisnom kulturom, Metamedij dolazi iz glazbenog područja, a konkretnije smo vezani za područje koje se danas naziva *rave* kulturom. Moram napomenuti kako pri našim počecima, kada smo krenuli s organizacijom *partyja* i drugih događanja, nismo osjećali da je riječ *rave* primjenjiva na nas. Tada je ona za nas označavala konfekcijski oblik elektroničke glazbe, dok je rad Metamedija obuhvaćao žanrove od *psy/goa trance* glazbe, preko eksperimentalnijih *electro* formi pa sve do *drum'n'bassa*, *duba* i *chill outa* koji su povremeno uključivali i suradnje s bendovima. Devedesetih sam bio među prvim *goa trance* DJ-evima u Hrvatskoj i na takvim sam se događajima upoznao sa zagrebačkom ekipom koja je bila dio antiratnog pokreta. Među njima je bio i Benjamin Perasović koji je surađivao s Arkzineom, čija me glavna urednica Vesna Janković informirala o tome da u Labinu postoje zanimljivi dečki koji vode klub Lamparna. Ubrzo sam posjetio Lamparnu gdje upoznajem Teodora Celakoskog i Nenada Romića, odnosno Marcella Marsa, kasnije pokretače Multimedijalnog instituta (organizacije koja je među osnivačima Clulturea). Vjerujem da su oni u Lamparnu došli otvoriti *cyber-caffe*, a moguće je i da su tamo bili kako bi od Deana Zahtile iz Labin Art Expressa prikupili znanja o pisanju i vođenju zahtjevnijih europskih projekata jer je on bio među prvima u našim krajevima koji su imali takvo iskustvo. Nakon tog susreta, započeli smo suradnju na našem festivalu *Media Mediterranea* 1999. godine, kada se Metamedij bavio glazbenim sadržajem, dok su dečki iz Multimedijalnog instituta organizirali edukativne sadržaje. Preko njih smo se upoznali i s ljubljanskom organizacijom Ljudmila koja je provodila programe slične Multimedijalnom institutu, spajajući vještine DJ-anja i VJ-anja s teorijskim znanjima, širenjem svijesti o *copyleftu*, slobodnom softveru i sl. Koju godinu kasnije, 2002. ili 2003.,

novoformirani tim Clubturea poziva nas da se u Puli priključimo inicijalnoj turneji u sklopu koje su obilazili Hrvatsku i trudili se zainteresirati organizacije da se priključe radu mreže.

Kakva su vam iskustva razmjene i suradnje s drugim udrugama bila prije osnivanja Clubturea, a kakve je promjene donijelo članstvo u mreži? Kako su izgledali vaši prvi programi i što bi izdvojio iz vašeg iskustva umrežavanja iz perioda ranih dvijetisućitih?

Prije Clubturea, pored Multimedijalnog instituta imali smo iskustva suradnje s udrugama iz Pule i Istre. Ranije programe održavali smo u napuštenoj vojnoj zoni i na otvorenom, a *know-how* potreban za organizaciju festivala i događanja na otvorenom tada nije bio toliko raširen. Zato smo razmjenjivali znanje s drugim udrugama koje su se bavile organizacijom glazbenih događanja. U Puli je tada dominirao alternativni rokerski đir, a iz tih krugova poznavali smo ekipu iz Monteparadisa i Distorzije. Sa svima njima smo surađivali na organizaciji *open air* aktivnosti, a šira suradnja s udrugama iz ostatka Hrvatske uslijedila je tek kada smo se priključili Clubtureu.

S obzirom na to da je Metamedij u području novih medija počeo djelovati preko *party scene*, odnosno *rave* kulture, naše su ranije aktivnosti u okviru CTHR-a bile usmjerene DJ-anju, VJ-anju i programiranju web-stranica koje su se izrađivale u Flashu. Tada su VJ-evi svoje animacije radili u Flashu i taj je segment našeg ranog rada možda najbliži onome što se danas smatra novomedijskom umjetnosti. Radili smo audio i videoprodukciju, a kasnije i izložbe. Nakon što smo 2002. počeli organizirati programe u Rojcu, preko Clubturea su nam se javile udruge koje je takav sadržaj zanimao i s njima smo pokrenuli suradnje. Dio programa realizirao se kroz CTHR liniju "segment festivala" gdje se mogao ponuditi dio festivala drugim udrugama. Za nas su, uz projekte koje smo sami provodili i razmjenjivali, bili iznimno važni i partnerski projekti. Clubture je osim razmjene programa za nas bio mjesto informiranja i skupljanja kontakata i uvida u scenu na razini Hrvatske. Rekao bih da nam je to značilo čak i više od samih programa. I programi su, naravno, bili kvalitetni, ali dolazak do informacija i kontakata izdvojio bih kao najznačajniji dio našeg CTHR iskustva. To se vidi i u razvoju našeg festivala i širokim popisom udruga koje su na njemu

gostovale ranih dvijetisućitih. Suradnje smo ostvarili s Galerijom Močvara koju je tada vodila Marijana Stanić, Revijom amaterskog filma (udruga Postpesimisti), udrugom NAN iz Zaprešića, Eksenom i raznim drugim inicijativama za koje bez Clubturea ne bismo uopće znali da postoje, a kamoli ih pozivali na festival. Imali smo, ukratko, mogućnost da ugostimo različite programe i da s njima razmjenjujemo znanja i vještine, što nam je kao udruzi puno donijelo.

Izuzev programske razmjene i suradnje, Metamedij je sudjelovao u nizu drugih Clubtureovih programa usmjerenih razmjeni znanja. Kako su izgledale te aktivnosti?

Kroz Clubture smo sudjelovali u ambicioznom ciklusu izrade strateških dokumenata. Sredinom dvijetisućitih Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva počela je financirati plaće udruga, a uvjet prijave za ta sredstva bio je da udruge imaju strateške planove. I mimo toga, naravno, poželjno je da udruge imaju dugoročnije planove i da se znaju smjestiti unutar kulturnih politika, a u to doba takva znanja nisu postojala u udrugama. Intenzivno smo svakog mjeseca dolazili u Zagreb na edukaciju iz strateškog planiranja. Sjećam se kako su sa mnom u grupi bile kolegice iz Kontejnera, a i u drugim su grupama bili zanimljivi akteri koji do danas ostaju aktivni na kulturnoj sceni. Bila je to *peer to peer* edukacija koja je osim komunikacije s mentorima i voditeljima programa uključivala učenje od bliskih kolega, što nam se pokazalo izuzetno korisnim.

Razmjena znanja o zagovaranju, zagovaračkim procesima i kulturnim politikama bila je za nas jednako važna kao programska razmjena, ako ne i važnija od nje. Izdvojio bih u tom smislu i Clubtureov program *Kultura aktiva* koji nam je dao uvid u načine funkcioniranja kulturnog sustava i naš položaj u tom sustavu te nam omogućio da formuliramo potrebu da se sami njime bavimo i stvaramo uvjete za rad. Godine 2004. donesen je Zakon o kulturnim vijećima koji je odredio da gradovi s više od 30 000 stanovnika moraju imati kulturna vijeća. Dotad nisu postojala vijeća za nove medijske kulture, kako smo ih tada zvali, a riječ je o području u koje ubrajamo novomedijsku umjetnost, interdisciplinarne projekte, kulturu mladih, alternativnu scenu – dakle prilično širok opseg aktivnosti koje dotad nisu imale kategoriju u okviru javnog financiranja. Danas se ta kategorija zove

Inovativne umjetničke i kulturne prakse. *Kultura aktivna* uključivala je edukaciju o osnovama zagovaranja i kreiranju kulturnih politika, a među njenim prvim aktivnostima bile su organizacija diskusija i razgovor o stanju nezavisne kulture u pojedinim gradovima, kao i zajednička inicijativa oko osnivanja vijeća za nove medijske kulture na razini gradova i županija. U sklopu tog programa, Metamedij je zajedno s udrugama Distorzija, Monteparadiso i Studio kaPula iz Pule te udrugom I iz Poreča u listopadu 2004. godine inicirao osnivanje Kulturnog vijeća za nove medijske kulture. Prijedlog je prihvaćen, od 2005. imamo Vijeće i otada su udruge nezavisne kulture prepoznate kao područje koje čini dinamičan dio kulturne scene, koje vrijedi sufinancirati iz javnih izvora.

Sudjelovanje Metamedija u osnivanju Saveza udruga Rojc vremenski se preklapa sa smanjenjem opsega vaših aktivnosti u okviru CTHR-a. Jesu li ove okolnosti povezane? I koliko vam je u situaciji umrežavanja unutar zgrade bilo važno iskustvo transfera znanja koje si upravo opisao?

Riječ je o periodu kada u Zagrebu u Jedinstvo ulaze Močvara i Attack, u Splitu u Dom mladih Kocka, a u Puli niz udruga ulazi u Rojc. Već tada je bilo jasno da je Rojc specifičan oblik umrežavanja, važan na razini Hrvatske kao zgrada koja okuplja udruge i kulturnjake u obliku koji danas zovemo društveno-kulturni centar. Grad Pula u početku je u zgradu smještao udruge s kojima nije znao što bi: od udruga iz kulture, preko udruga Josip Broz Tito ili Vukovarskih majki sve do navijačkih skupina i sportskih udruga, do udruga nacionalnih manjina. Prva udruga koja je došla u Rojc bila je bučni puhački orkestar i doslovno je ovdje smještena da ne bi smetala gradu. Čini mi se da je stav gradske uprave bio da je Rojc gotovo pa deponij, a nama se činilo da zgrada ima puno potencijala te smo pokrenuli nekoliko akcija sredinom dvijetisućitih. Kroz Clubture smo pokrenuli razgovore o umrežavanju udruga u zgradi, manifestaciju *Dani otvorenih vrata Rojca*, koja se u sklopu CTHR-a pretočila u program *Karlo Rojc – upoznaj svog susjeda*. Nešto kasnije smo s kolegicama iz Zelene Istre, udrugom Suncokret i još nekoliko udruga čak odredili datum osnivačke skupštine za novi savez udruga Rojca, ali tada se jedna udruga predomislila i uvjerila nas da je bolje da ostanemo u neformalnoj suradnji jer jedva da smo imali kapaciteta za vođenje vlastitih

organizacija, a kamoli za koordinaciju saveza. Ukratko, ideja o suradnji je tinjala, ali nije formalizirana, a Savez je na kraju osnovan 2012. godine. Ali svakako, rekao bih da su se naši neveliki kapaciteti preusmjerili iz organizacije turneja i razmjene po Hrvatskoj u angažman na lokalnoj razini, i to ne samo oko prostora Rojca. Naime, 2006. smo s udrugom ZUM, Istarskom županijom i Ministarstvom obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti osnovali Centar za mlade u Puli. Kao centar za mlade zasnovan na modelu civilno-javnog partnerstva, bio je to pilot-projekt na razini Hrvatske, no postojeće politike za mlade kasnije nisu prepoznale takav model i on se nakon nekoliko godina prestao financirati. Danas je to Info-centar za mlade jer taj je tip modela prepoznat u okviru politika za mlade i nastavlja ga voditi udruga ZUM.

Sredinom dvijetisućitih trajao je i tvoj višegodišnji mandat u Radnoj grupi CTHR. Kako je u to vrijeme izgledao angažman članova i članica tog tijela? Kakva su bila tvoja iskustva s procedurama ocjenjivanja i odlučivanja o CTHR programima?

Ocjenjivanje se odvija na Skupštini i zamišljeno je tako da zajednica kreira kriterije, a rekao bih da presjek ocjene na kraju, unatoč mogućim neslaganjima, zaista predstavlja primjerenu ocjenu za projekte. Naravno da model horizontalnog odlučivanja nije savršen, ali mislim da princip glasovanja, osim što je demokratičan, u načelu i rezultira ocjenom koja odražava kvalitetu programa koji se predlaže. Moj mandat u radnoj skupini trajao je od 2003. do 2007., a naša uloga bila je pomoći udrugama u administrativnom smislu i s budžetiranjem, odnosno objasniti im koja pravila prijavnica treba slijediti kako bi formalno zadovoljila uvjete. Bilo je zanimljivo jer smo puno putovali. Obilazili smo Hrvatsku i imali sastanke s raznim organizacijama, a različita putovanja (u Split, Rijeku, Zagreb) omogućavala su da shvatimo druge lokalne kontekste. Tada sam doživio Slavoniju i Dalmaciju kao mjesta velikih, a neostvarenih potencijala. Danas je situacija, naravno, znatno drugačija, ali tada je Split bio velik grad u kojemu se nije puno toga događalo izvan djelovanja KUM-a i udruga u Domu mladih. Činilo nam se da Split ima puno veće mogućnosti koje gradske vlasti nisu shvaćale ozbiljno. Isto tako, u Osijeku, također studentskom gradu s puno mladih,

bilo je puno neostvarenih potencijala za zanimljive programe. U Puli je pak bilo puno udruga, smještenih u jednoj zgradi, kojima je bilo teško naći zajednički cilj ili interes. Udruge su tada bile mlade i rekao bih da je postojala određena doza potrebe za dokazivanjem, većom vidljivošću i pojedinačnom profilacijom na sceni, što je nerijetko vodilo manjim sukobima na sceni kakve smo se, naravno, trudili izgladiti. Godine 2005. razgovor se proširio na još jedan spektar tema, kada Clubture pokreće časopis *04 – Megazin za hakiranje stvarnosti*. Megazin je otvorio diskusiju oko neprofitnih medijskih politika, što je tada bilo neistraženo polje. U takvim sam diskusijama rado sudjelovao.

Možeš li nam reći više o Megazinu?

Megazin je bio tiskana publikacija koja je odgovarala na nedostatak sadržaja o nezavisnoj kulturnoj produkciji, kako u tiskanim medijima tako i na internetskim portalima. Primjerci Megazina dijelili su se na programima nezavisne scene i taj nam je časopis davao prostor za informiranje o radu udruga, ali uključivao je i teorijske tekstove o kontekstu u kojem i sami djelujemo. Tada je Nacionalna zaklada financirala neprofitne medijske projekte, a kasnije je Ministarstvo počelo prepoznavati neprofitnu medijsku scenu. Danas je ona puno aktivnija, postoje mediji kao što su radio Rojc, KLFM, Roža ili internet portali, ali ideja da se o neprofitnim medijima treba razgovarati i da je to polje potrebno nekako regulirati nešto je što se zakotrljalo s Megazinom.

Što bi, s obzirom na činjenicu da rad Clubturea pratiš i u njemu sudjeluješ od samih početaka, izdvojio kao najvažniji segment ili segmente djelovanja mreže?

Nekoliko je razina koje bih izdvojio kao bitne: programska suradnja, mogućnost transfera znanja između organizacija i aktera na sceni te prijenos znanja o zagovaranju i kulturnim politikama. Moram priznati da sam u početku bio skeptičan misleći da bi CTHR mogao biti još jedna izlika da zagrebački programi putuju naokolo, a da udruge iz manjih sredina neće imati priliku sudjelovati u punom smislu. Naš kulturni sustav je centriran u Zagrebu, tu je najviše udruga, sredstava, programa i strahovao sam da će i CTHR reflektirati takvu centralizaciju. Mislim na tip centralizacije kakav danas imamo prilike vidjeti i

u dinamici EU i međunarodnih projekata, u kojoj su udruge iz naših krajeva najčešće partneri, odnosno rijetko kad doprinose u osmišljavanju i koordinaciji programa, u inovativnom i intelektualnom smislu, te uglavnom odrađuju sitnije aktivnosti. Programi u CTHR-u pokazali su se zaista mobilnima. Gledajući dva desetljeća unatrag, rekao bih da su za Meta-medij, ali i za širu scenu, jednako važni bili programi edukacije i jačanja kapaciteta udruga, kroz koje smo osvijestili svoj položaj, ulogu i načine funkcioniranja kulturnog sustava u Hrvatskoj, a s vremenom se i sami aktivno uključili u proces promjene tog sustava i stvaranja uvjeta rada. Za kraj, istaknuo bih i zagovarački značaj Clubturea jer danas mi se čini da je Clubture jedina instanca na nacionalnoj razini s kojom udruge mogu razgovarati i komunicirati potrebu za promjenama. Možda je to danas i najvažnija uloga mreže.

Miranda Veljačić

Platforma 9,81 – Institut za istraživanja u arhitekturi, Split

Platforma 9,81 među rijetkim je organizacijama u Clubtureovom članstvu koje djeluju u području arhitekture, ali jedna je od mnogih koje se zalažu za prostornu pravdu i problematiziraju pitanja javnih prostora. Što vas je potaknulo da se učlanite u mrežu i kako su izgledali vaši počeci na nezavisnoj kulturnoj sceni?

S radom počinjemo 1998. kao studentska udruga. Ubrzo smo počeli organizirati programe u suradnji s organizacijama iz drugih disciplina, kao što su Multimedijalni institut ili Centar za dramsku umjetnost, koje su stasale kad i mi te se profilirale kasnih devedesetih i ranih dvijetisućitih. Naši programi *Arhitektura uživo* i *Nevidljivi Zagreb* uskoro su se prelili iz domene arhitekture u druga područja. Na početku su oni uključivali razgovor između studenata arhitekture i profesionalaca koji ne predaju na fakultetu, ali već nakon prvog predavanja izmjestili smo se u javni prostor, pri čemu su razgovori o arhitekturi postali povod za rastvaranje drugih tema. Praksa Platforme 9,81 ubrzo je prerasla u suradničku praksu koja je uključivala druge organizacije na sceni. Zajedničko djelovanje, uključujući i sve što smo radili kroz Clubture, činilo nam se prirodno. Osobno uopće ne mogu razdvojiti djelovanje vlastite organizacije od zajedničkog djelovanja jer sam oduvijek snažno osjećala da smo svi mi dijelovi većeg sistema. Kao organizacija gotovo nikad nismo radili samo zbog sebe ni za sebe, od samih početaka sve smo realizirali zajedno s drugim organizacijama.

Prvi projekt koji provodite kroz CTHR bio je *Nevidljivi Zagreb*. Što je program uključivao?

Nevidljivi Zagreb proizišao je iz *Arhitekture uživo*, programa u sklopu kojeg smo mapirali prostore koje nismo koristili samo mi, već je projekt postao servis za ostale organizacije civilnog društva kao odgovor na manjak prostora za rad. *Arhitektura uživo* bila je serija 25 predavanja u javnim prostorima, a svako od njih okupljalo je u publici u prosjeku 300 ljudi. Predavanja su se održavala na različitim lokacijama, od parka Ribnjak do Klaonice koju smo prvi upotrijebili kao prostor koji smo doveli u stanje kakvo je omogućavalo održavanje programa. U tim smo programima na neki način spajali potrebe organizacija s prostorima koji su bili (ili nisu bili) na raspolaganju, potrudili bismo se urediti te prostore na način koji je

bio potreban za određeni tip programa. To nisu bili samo javni prostori, već i privatni, poput tvornica. Kroz *Arhitekturu uživo* razvili smo proceduru kontaktiranja vlasnika, policije, prijave javnog događanja i sličnih koraka koji su bili potrebni da bi se neki događaj realizirao i u svemu tome pomagali smo drugim organizacijama na sceni. *Nevidljivi Zagreb* pokrenut je 2003. godine i predstavlja nastavak te prakse koju smo provodili kroz CTHR. U to vrijeme pokrenuo se program Kulturni kapital 3000, veliki projekt koji je podržala Erste banka, a Platforma 9,81 provodila ga je zajedno s WHW-om, CDU-om, Multimedijalnim institutom i BLOK-om.

Usljedila je *Urbanistička početnica*, program koji se u različitim iteracijama kroz CTHR provodio od 2008. do 2012. godine, a uključivao je niz različitih lokacija provedbe.

Urbanističku početnicu započeli smo kao jedna od rijetkih organizacija koje su se preselile, odnosno promijenile sjedište – u našem slučaju iz Zagreba u Split. Kad se preseliš, otvore ti se druge perspektive. Shvatili smo da diljem Jadrana postoji niz ljudi koji rade vrijedne programe što nas je potaknulo da uspostavimo neki tip “jadranske suradnje”. Glavnu nam je motivaciju pružio Slaven Tolj – bez njega ne bi bilo *Urbanističke početnice*, kao ni niza drugih zajedničkih projekata. U području arhitekture naša se suradnja kasnije prelila u projekt za Muzej moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci. Takve suradnje nemaju početak ni kraj, pojavljuju se u raznim iteracijama, imaju pauze nakon kojih se nastavljaju i ne odvijaju se uvijek u istom sektoru. Otkako smo krajem 90-ih počeli raditi s drugim organizacijama na sceni, za uvijek nas je odredio suradnički model, sagledavanje svega iz puno uglova. Takav nam se pristup suradnji, kao osobama vezanim za civilno društvo, prelio i u profesionalnu praksu što nas uvelike razlikuje od ostalih arhitekata/ica.

Uz Srdjanu Cvijetić, Slaven Tolj nas je potaknuo da prostorne teme počnemo otvarati u Dubrovniku, koji je bio centar aktivnosti tijekom prvih godina programa. Program je počeo kao samoedukacija članova tima. Plaćali bismo arhitektima iz velikih gradova troškove puta i smještaja s ciljem da se izmjestite iz uredske zone komfora. U dubrovački kraj nisu dolazili samo držati predavanja, već smo organizirali i posjete

gradilištima (razgledavanje projekata) i vodstva namijenjena učenicima srednjih škola. Suradnja je prvenstveno bila vezana za profesora povijesti Đuru Capora koji je godinama motivirao svoje učenike da se uključuju u program. Za takvu formu, koja je bila jednostavna i pomalo naivna – u smislu da je demistificirala priču o prostoru, arhitekturu i posao arhitekta – rekla bih da je bila prilično uspješna. Mladi ljudi prilično su dobro reagirali na našu potrebu da se o prostoru govori na jednostavan, njima razumljiv način. Pamtim kako je nakon jedne sezone od osmero polaznika njih čak četvero upisalo arhitekturu, što nas je iznenadilo jer nam namjera nije bila direktno poticati učenike da postanu arhitekti. Sjećam se radionice koju je vodio Damir Gamulin na kojoj je jedan polaznik, koji uopće nije namjeravao upisati arhitekturu, toliko perfektno napravio zadatak da nas je sve šokirao. Na kraju te sesije došao nam se zahvaliti i na koncu je promijenio odluku o svojoj budućoj karijeri. Srž *Urbanističke početnice* uvijek je bila u transferu znanja. Stručno znanje dizajnera, arhitekata i osoba iz područja društvenih praksi jednostavnim rječnikom se prenosilo ljudima koji nisu arhitekti. Uobičajen format je da arhitekti jedni drugima drže predavanja u strukovnom okruženju. Kao studenti imali smo problema sa shvaćanjem kompliciranog načina govora etabliranih arhitekata. Podnaslov *Arhitekture uživo* bio je *Jedan arhitekt, jedan projekt* jer je namjera bila da autor objasni samo jedan projekt i da to čini detaljno i razumljivo. *Urbanistička početnica* predstavlja nastavak iste ideje u čijem je temelju jednostavnost obraćanja publici koja nije stručna te izlazak iz zone komfora u prostornom smislu: umjesto pokazivanja sličica i nacрта vlastitih projekata, format je uključivao obilazak zgrada koje možda i nisu njihove. Pričajući, primjerice, o hotelskoj arhitekturi, podijelili bi svoje stavove o arhitekturi, a da ne govore o vlastitim projektima. Taj nam je format bio iznimno drag i bitan te smo pri osnivanju Zaklade Kultura nova *Urbanističku početnicu* prijavili kao programsku platformu u kojoj je u početku sudjelovalo 7 organizacija, a kasnije 12. Kasnije je projekt prerastao u *Urbanističku platformu* u kojoj je *Početnica* ostala kao jedan od segmenata. Bez CTHR-a ništa od toga ne bi bilo moguće. Ne bismo imali priliku upoznati udruge iz čitave Hrvatske, kao što ne bismo imali priliku ni za provedbu tako kompleksnog projekta.

Riječ je, dakle, o primjeru projekta koji je nakon inkubacije u okviru CTHR-a postao spreman za veće i zahtjevnije okvire.

Osobno mislim da se projekti koji se provode kroz CTHR ne bi ni trebali provoditi dulji niz godina. Format CTHR-a je malen i mislim da se radi o odličnoj prilici za početak, razvoj i upoznavanje, posebno za organizacije koje ne pripadaju našem užem bazu organizacija, ali osjećaju potrebu za razmjenom i suradnjom. No mislim da nakon nekoliko godina provođenje istog programa postaje kontraproduktivno i kako se može očekivati da se program stabilizirao u dovoljnoj mjeri da je spreman za druge, izdašnije izvore sredstava. Očekivati od Clubturea da kao mreža prati taj rast, da iz maksimalno 30 000 kuna odjednom počne financirati 100 000 kuna po programu, jednostavno nije realno. Dijeljenje novca unutar mreže rijetko koji donator vidi dobrohotno, u smislu da prepoznaju da se stvara dodatna vrijednost. Nasuprot tome, donatori u pravilu doživljavaju Clubture kao instancu koja preuzima ulogu donatora i stoga nisu pretjerano skloni povećavanju sredstava mreže. Clubture, naravno, ima i druge uloge, iako je programska razmjena najvažniji program. On ne stvara samo prilike za testiranje, provjeru, pokretanje suradnji i programa, već i testira spremnost funkcioniranja u kolaborativnom procesu te omogućuje svima da iskreno kažu svoje mišljenje o programu bilo koje druge članice mreže, bez nekog vanjskog žirija. Postoji, naravno, niz okolnosti koje utječu na to hoće li se neki projekt podržati ili ne. U nekim su periodima, primjerice, organizacije sklonije podržati koncerte ili pak eksperimentalne programe, a naklonost organizacija nešto je na što se ne može niti želi utjecati. Pitanje je želi li netko ili ne sudjelovati u takvoj vrsti kolaborativnih procesa. U takvim procesima testiraš sebe, svoju spremnost na suradnju i suodlučivanje. To je dobar test jer ako ne možeš podnijeti suodlučivanje u okvirima Clubturea, znači da nisi spreman ni za rad u sistemu društveno-kulturnih centara ili na drugim razinama gdje se takva vrsta modela primjenjuje.

Tvoj mandat u Upravnom odboru Clubturea traje od 2011. godine, što znači da imaš popriličan staž. Kako izgleda rad tog tijela i kako to da si toliko dugo njegova članica?

Mislim da mi je toliko dugotrajan ostanak u Upravnom odboru Clubturea omogućila činjenica da je ta organizacija toliko dobro strukturirana i u svom fokusu ima održivost. Upravni odbor je prateća komponenta, odnosno tijelo koje podržava rad zaposlenika Clubturea. Upravni odbor ima sjednice na poziv zaposlenika CT-a kad god postoji za scenu važna tema ili situacija – od istupa u javnosti, formuliranju zajedničkog stava, pitanja od drugih mreža, sastanemo se i vrlo brzo raspodijelimo posao te dođemo do zajedničkog zaključka. Clubture kao Centar znanja, programska razmjena, a odnedavno i kao pokretač Mreže društveno-kulturnih centara – sve su to aspekti s kojima je Upravni odbor upoznat, ali se ne bavi tekućim situacijama na svakodnevnoj razini. Samo za usporedbu, u nekim drugim upravnim odborima u kojima sudjelujem čini mi se da postoji obrnuta logika, upravni odbor vodi organizaciju, daje smjer i daje zadatke zaposlenicima. Nasuprot tome, u Clubtureu postoji sinergija Upravnog odbora i ljudi koji u mreži rade pa na sjednicama Odbora imamo posla s već formuliranim temama, dok se nakon njih obveze jasno raspodijele i promptno odrade. Sistem je protočan, bez obzira na to tko je koordinator mreže i podjela posla nikad nije bila problem. Sinergija je uvijek dobro funkcionirala i moram istaknuti kako se s tako dobrom situacijom nisam nigdje drugdje susrela. Ljudi koji rade u CT-u su vrijedni i kvalitetni, shvaćaju važnost mreže i odlično obavljaju posao, što vidim kao veliku prednost mreže. Upravo zbog zaposlenika CT-a mreža toliko dobro funkcionira, a ostala tijela poput Upravnog odbora i Radne grupe su potpora njima.

Voljela bih se još zadržati na temi funkcionalnosti modela rada koju si upravo otvorila. Zbog dugotrajnosti i horizontalnosti odlučivanja, Skupštine se često nazivaju testom ili vježbom strpljenja. Kako iz tvoje perspektive izgleda skupštinski proces CT-a i kako ocjenjuješ model horizontalnog odlučivanja?

Nisu me nikad smetali dugotrajni sastanci. Jedan sastanak godišnje ne smatram velikim naporom i mislim da je vrijedno što se ne radi o formalnoj situaciji, već zaista o zajedničkom radu. Mislim da članicama ponekad teško padnu rezultati, što je sigurno jedan od razloga nezadovoljstva – potruđiš se oko izlaganja pa ti program ne prođe. No Skupština mi se

čini kao važna jer osim o programskoj razmjeni, članice imaju priliku za razgovor o drugim temama. Moje je iskustvo da na svakoj Skupštini članice otvore bar jedno važno pitanje koje se tiče svih, poput financiranja scene, lošeg položaja udruga itd. Takve se teme ne mogu iskomunicirati drugim kanalima i sjajno je što postoji format koji omogućuje tu vrstu razgovora. Za mene je to jedan od najboljih formata u kojima sam imala prilike sudjelovati. Što se mene tiče, Skupštine bi mogle trajati i dan duže jer tema zaista ima mnogo.

Kako doživljavaš ulogu Foruma kao još jednog događanja koji mreža redovito organizira?

Forum je godišnja forma sastanka u čijem je fokusu međusobno pokazivanje, kao “expo” koji omogućuje organizacijama iz neke sredine da pokažu čime se bave. Forum je važan upravo zbog momenta okupljanja jer jedno je kad se o nečijim sadržajima čita na društvenim mrežama ili sluša na Skupštini, a drugo je kad organizacije u vrlo kratkom vremenu imaju prilike zaista demonstrirati na koji način provode programe. Osobno bih voljela da Forum ima više sredstava i da postane ozbiljna pokazna vježba ili ozbiljni expo. Uz veća sredstva, Forum bi mogao postati pravi festival Clubturea na kojem bi organizacije mogle prikazati, a možda i razmijeniti programe. On prije svega služi upoznavanju članica u okruženju koje je drukčije od skupštinskog, pri čemu neformalno druženje prerasta u moderirane sastanke i promišljanje potencijala mreže.

S obzirom na to da već dugi niz godina imaš iskustvo s mrežom, kako vidiš njezine doprinose i kako ocjenjuješ njezinu važnost?

Mislim da je najvažnije to što je mreža pronašla način da nastavi svoj rast. Clubture je za mene inkubator koji omogućuje ljudima da se okušaju u suradnji, da uče jedni o drugima i o sebi. Članice su povezane skupštinski, što znači da se redovito susreću, a kada se ljudi redovito susreću i neuspjeh se lakše podnosi jer u redu je da neke stvari ne uspiju i ne prerastu prvotne okvire. Vrijednost prostora koji cijeni eksperiment velika je za sve koji se bave kulturom i umjetnošću. Važan je prostor slobode koji CT daje, u bilo kojem smislu – programskom, administrativnom, pogotovo danas kada je kulturno i civilno polje izuzetno

normirano i komplicirano. Clubture je utočište koje pruža podršku organizacijama koje nemaju kapacitete za administriranje i na raspolaganju im je svakodnevno. Mreža, ukratko, omogućuje organizacijama da od nule počnu raditi program. Za kraj, naglasila bih i važnost iskoraka Clubturea u formiranju Mreže društveno-kulturnih centara. Mislim da ona predstavlja veliki skok u radu mreže i veselim se njezinoj budućnosti.

Luiza Bouharaoua

Udruga za promicanje književnosti
i kulture Skribonauti, Zagreb

Skribonauti se u program CTHR uključuju na samim počecima svog rada. Od 2011. godine radite na omogućavanju pristupa kulturi zatvorskoj populaciji, a već 2012. u sklopu CTHR-a provodite projekt *Pisce u zatvor!*. Možeš li opisati početke vašeg djelovanja i prva iskustva s Clubtureom?

Prvim aktivnostima pokušavali smo približiti kulturu i umjetnost ljudima koji joj nemaju pristup, ali tako da kultura dolazi njima. Drugim riječima, zanimalo nas je kako kulturno-umjetničke programe dovesti na mjesta gdje ih nema. Kroz rane programe u 2010. godini istraživali smo gdje želimo raditi. Nakon serije tribina u Splitu vrlo brzo smo razvili suradnju s kaštelanskim Domom za nezbrinutu djecu "Miljenko i Dobrila". Dom za nezbrinutu djecu je blisko povezan s Domom za djecu s problemima u ponašanju - često se, naime, događa da su takve institucije međusobno protočne pa nezbrinuta djeca postaju štićenici doma za djecu s problemima u ponašanju. Zatim se naš kolega Tomislav Uvodić sjetio da bismo mogli raditi u zatvorskom sustavu, odnosno u zatvorima i kaznionicama. Nismo znali otkud početi ni kome se obratiti za odobrenje. Godine 2011. uspjeli smo stupiti u kontakt s Ministarstvom pravosuđa i pribavili smo dozvole da u splitskom zatvoru organiziramo prvu tribinu na kojoj su gostovali putopisci Hrvoje Ivančić i Zvezdana Jembrih. Pri tom prvom susretu mapirali smo probleme koji nas nastavljaju pratiti jer predstavljaju trajne boljke unutar sustava, poput nedostatka prostora. Događanje smo održali u zatvorskoj kapelici, obraćajući se s oltara publici koja je sjedila u klupama za vjernike - jer zatvor u Splitu nema prostor gdje bi se mogao održavati takav program, kao što ga nema većina zatvora u Hrvatskoj. Saznali smo i kako je najnoviji autor zastupljen u zatvorskoj knjižnici Josip Kozarac, dok su jedine organizacije koje ondje održavaju aktivnosti vjerske organizacije. No najvažnija informacija je svakako bila ona o strukturi zatvorske svakodnevice. Naime, zatvorenici/e puna 22 sata u danu provode u ćeliji, dok se preostala 2 sata smiju šetati dvorištem. Iskustvo tog susreta potaknulo nas je da na CTHR prijavimo projekt *Pisce u zatvor!*. Projekt je činila serija tribina u 6 zatvora na kojima je sudjelovalo 18 pisaca i spisateljica.

U počecima smo se suočavali s brojnim predrasudama koje su pratile ideju održavanja kulturnih programa u zatvorima i nije nas se smatralo

podobnima za postojeće oblike financiranja. S jedne strane, naši programi nisu se smatrali kulturom u užem smislu i stoga ih Ministarstvo kulture nije prepoznavalo. S druge strane, nisu prepoznati ni kao socijalni programi u užem smislu u sustavu potpora Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike. U to vrijeme trendovi kao što su razvoj publike ili direktni rad s određenom populacijom još uvijek nisu bili na vidiku. Našli smo se, ukratko, u procijepu iz kojeg nas je izvukla činjenica da smo uspješno aplicirali na CTHR. Članice Clubturea na Skupštini su uvidjele da naši programi pripadaju kulturi i da su društveno važni, što nam je omogućilo da pokrenemo *Pisce u zatvor!*, ali i da počnemo razvijati kapacitete organizacije koja živi do dan-danas. Projekt je uključivao seriju tribina kroz koju smo se uspjeli informirati o funkcioniranju zatvorskog sustava, o potrebama i interesu zatvorenika/ca i osoblja. Saznali smo, ukratko, da interes postoji, dok je glavni prigovor bila jednokratnost sadržaja. Stoga smo tijekom nekoliko idućih ciklusa CTHR-a financirali dugotrajnije, kontinuirane programe kroz koje su zatvorenici/e mogli savladati osnove nekog umjetničkog medija i u njemu se izraziti.

Nakon *Pisce u zatvor!*, uslijedio je program *Izvana/iznutra* kroz koji ste surađivali s većim brojem udruga. Možeš li opisati vaše iskustvo umrežavanja u okviru tog projekta?

Od samih početaka smo surađivali s Attackom koji je predstavljao očekivan i smislen izbor partnera. Naime, oni su davnih dana imali program Knjige za zatvorenike u kojem su se bavili skupljanjem naslova za zatvorske knjižnice, što su nastavili raditi i kroz projekte koje smo zajedno provodili u okviru CTHR-a. Surađivali smo s čitavim nizom ljudi i organizacija, a sve smo svoje partnere pronalazili na Skupštinama CT-a. CT okuplja velik broj organizacija koje rade u kulturi i u različitim medijima te umjetnosti pristupaju na različite načine što nam je bilo od velike pomoći. Izvan Clubturea također smo razvili veliku mrežu pojedinaca aktivnih u organizacijama i slobodnih umjetnika koji su vodili radionice i različite programe u sklopu *Izvana/iznutra*.

Po čemu se projekt *Izvana/iznutra* razlikovao od *Pisce u zatvor!*?

Kroz njega smo organizirali programe koji su uključivali sustavniji, višemjesečni rad sa zatvorenicima. Za razliku od jednokratnih događanja, kontinuirani programi imaju dugoročan pozitivan efekt na život ljudi u kaznionici. Proces umjetničkog rada pojedinačnog zatvorenika/ce u sebi sadrži i znatnu količinu suradničkog rada s drugim zatvorenicima, kroz njega se stvara grupna dinamika te osjećaj pripadanja i odgovornosti koji se prelijevaju izvan naših sastanaka. Dobar primjer za to je radionica zatvorskog radija koju je u kaznionici u Lipovici vodila Ljubica Letinić. Polaznice su se izvan naših termina sastajale kako bi radile i snimale sadržaj za radijski program. Ipak, s obzirom na to da nam je u našem radu važno podjednako obuhvatiti zatvore i kaznionice, a u njima postoje različiti stupnjevi otvorenosti i prostornih kapaciteta, pokazalo se nužnim da radimo obje vrste programa – jednokratne i kontinuirane. Tako je *Izvana/iznutra* uključivao radionički rad koji je dugotrajniji i uključuje manji broj ljudi, ali i kulturne programe koji su otvoreni za sve koji u njima žele sudjelovati. Jedan od takvih programa je Kino sloboda, interaktivno zatvorsko kino koje koristi najveće zatvorske prostorije, a tu su bili i radijski program, književni klub te višemjesečne radionice koje su obuhvaćale različite medije (strip, film, kazalište).

Pored iskustva radijske radionice u Lipovici, koju bi još situaciju iz vaših programa u CTHR-u izdvojila kao posebno važnu?

Najlegendarnija situacija, koja nam je ukazala na dugačak niz problema, izazova i besmisla, proizašla je iz radionice dokumentarnog filma koju je vodio Igor Bezinović u kaznionici u Lipovici. Na njoj su zatvorenici snimili kratki omnibus *Slobodni vikend* koji je kasnije uvršten u službeni program Dana hrvatskog filma. Za realizaciju tog dvomjesečnog programa bile su potrebne tri godine i dva odlaska u montažu. Prvih godinu i pol, naime, nismo mogli dobiti odobrenje da provedemo radionicu, unatoč našem višegodišnjem iskustvu u zatvorskom sustavu i odnosima povjerenja i suradnje koje u njemu smo razvili. Razlog: u trenutku kad je Ivo Sanader postao zatvorenik, naprasno se promijenio zakon o izdržavanju kazne i u njega je uključen članak koji zabranjuje snimanje i medijsko eksponiranje zatvorenika bez izričitog prethodnog pisanog pristanka. To nije nužno loše, no pri kraju tog

članka stoji i dio koji određuje da zatvorenici/e ne smiju istupati u medijima za vrijeme izdržavanja kazne. Ministarstvo pravosuđa vrlo široko tumači pojam “medij” i sudjelovanje na našoj radionici vidjeli su kao medijsko eksponiranje. Premda smo imali potpunu podršku uprave zatvora, Ministarstvo nas je uporno odbijalo. Na kraju smo Bezinović i ja s Ministarstvom vodili krajnje bizaran razgovor, čiji je zaključak bio da suglasnost za realizaciju radionice dokumentarnog filma možemo dobiti samo ukoliko se u filmu nitko neće vidjeti ni čuti. Sjećam se da sam nakon sastanka pitala Igora kako misli napraviti film bez slike i tona, na što je odgovorio da nema pojma kako, ali složili smo se da ćemo nešto smisliti. I jesmo, a činjenica da je film uvršten u službeni program DHF-a promijenila je na koncu i percepciju Ministarstva. Rasvijetlilo nam se, ukratko, koliko su duboko nefunkcionalne neke od sigurnosnih mjera u zatvorskom sustavu. Trenutno smo dio platforme koja se zove Motor, a čine ju međusobno vrlo različite organizacije koje rade u zatvorskom sustavu. Glavni problem koji prepoznajemo kao zajednički upravo je taj zakon jer on je kontradiktorno napisan i besmislen te zatvara prostor izrazito važnim mogućnostima rada na javnoj percepciji zatvora i zatvorskog sustava.

Idući program koji ste provodili u okviru CTHR-a bila je *Revija na putu*, projekt u kojem ste sudjelovali kao partner.

Program je uključivao putujuću izložbu radova zatvorenika/ca i bio je namijenjen upravo komunikaciji s javnošću. Zbog propisa koji ograničavaju javno istupanje zatvorenika, susrećemo se s velikim komplikacijama pri svakom pokušaju iznošenja proizvoda našeg rada iz zatvorskih prostora. S druge strane, iznimno je važno da naši sadržaji komuniciraju sa širom publikom jer otvaraju diskusiju o tome tko su zatvorenici/e i koji su njihovi životni uvjeti. Tu diskusiju otvaraju u značajno konstruktivnijem kontekstu no što ju otvara, primjerice, *mainstream* medijski diskurs. Za primjer senzacionalističkih užasa kakvi dominiraju medijskom reprezentacijama izdvojit ću nedavni specijal koji o zatvorenicama piše kao o “ženama dječoubicama”. Naše društvo općenito je shizofreno u tretmanu zatvorenika: niz ratnih zločinaca i profitera smatramo herojima, bez obzira na to što su služili zatvorsku kaznu, dok najobičniji ljudi koji su bili u

zatvoru nose ogromnu stigmju. Zato u Skribonautima neprestano tražimo model koji bi nam omogućio da ono što radimo oblikujemo na način koji omogućuje komunikaciju prema javnosti. Projektom putujuće izložbe u različitim lokalnim sredinama pokazali smo radove zatvorenika/ca koji u najvećoj mjeri tematiziraju širok raspon sasvim ljudskih preokupacija.

Vratila bih se na početak razgovora i na tvoje zapažanje o neprepoznavanju s kojim su se Skribonauti suočavali kao udruga koja djeluje između različitih sustava – kaznenog, pravosudnog, kulturnog. Kakva su iskustva s kulturnim institucijama i sustavom? Jesu li za vrijeme vašeg iskustva u sektoru rada nastupile pozitivne promjene u percepciji kulturnih programa u zatvorima?

Kao organizaciju nas je spasilo osnivanje Zaklade Kultura nova, odnosno činjenica da su razumjeli zašto je naš rad kulturno-umjetnički i zašto je važan te su nam dodijelili njihovu potporu. Podrška Kulture nove omogućila nam je da razvijamo svoje programe, da zaposlimo osobu koja se uopće može baviti pisanjem projekata i prijavama za potpore. To nam je omogućilo da opstanemo. Ministarstvo pravosuđa u jednom je trenutku dobilo sredstva koja se mogu dodjeljivati projektima koji se realiziraju unutar zatvorskog sustava, što nam je pomoglo jer smo bili jedini koji su se bavili područjem kulture, no radilo se o kratkotrajnom rješenju. Isprva su, naime, novce dodijelili trogodišnjim projektima, no već je iduća iteracija natječaja donijela smanjenje na jednogodišnji okvir. Od početka pandemije imali su pak samo jedan natječaj koji zabranjuje direktan rad sa zatvorenicama/ama, omogućujući samo rad s osobljem ili uljepšavanje zatvorskih prostora. Posljednji dio je direktna parafraza projekta koji je HDLU provodio u zatvorskom sustavu baveći se slikanjem murala u zatvorskim prostorima. Zaključile smo kako nema nikakvog smisla izmišljati programe koji u potpunosti eliminiraju direktan rad s ljudima koji predstavlja srž našeg djelovanja. Ipak, kao rezultat potpore Kulture nove i trogodišnje podrške Ministarstva pravosuđa trenutno imamo dvoje zaposlenih što je dovoljno s obzirom na opseg aktivnosti Skribonauta, barem u pandemijskim godinama koje uključuju brojne restrikcije za naš rad. No moram napomenuti kako nam u drugačijim okolnostima ovakav kapacitet ne bi bio dostatan za provedbu stalnih programa, kao ni za provedbu većih europskih projekata.

U Clubturu si aktivna kao članica CTHR Radne grupe. Čime se bavi Radna grupa i kakvo je tvoje iskustvo s tim tijelom?

Članovi Radne grupe čitaju pristigle projekte i procjenjuju zadovoljavaju li oni uvjete natječaja te provjeravaju radi li se zaista o projektima koji svojim sadržajem pripadaju nezavisnoj kulturi. Tijekom godina se pred nama našao niz programa koji nisu pripadali tom području onako kako ga Clubture određuje. Za ilustraciju najbolje može poslužiti projekt šišanja ovaca koji se jednom našao u selekciji. Osim provjere sadržajnog dijela, utvrđujemo radi li projekt zaista na umrežavanju, pregledavamo budžete i provjeravamo financijske konstrukcije. Radna grupa je tijelo koje je u potpunosti savjetodavno te vrlo malen broj projekata odbijemo odmah, dok ostalima šaljemo prijedloge kako da poboljšaju prijave. Primjerice, ako organizacija predloži program koji uključuje samo jednog partnera koji nije ni inicijativa ni organizacija nezavisne kulture, sugeriramo im da ga možda zamijene nekim tko odgovara tom profilu. Također, u slučajevima kada aktivnosti nisu jasno opisane, upućujemo na njihovu razradu ili pak ukazujemo na troškove koji su neprihvatljivi. Nakon tog procesa, na Skupštini imamo ulogu postavljača pitanja o problematičnim aspektima pojedinih projekata. Primjerice, važnom temom pokazala se prihvatljivost projekata koji nisu besplatni za korisnike, odnosno koji se financiraju kotizacijama. Riječ je o pitanju koje nam je važno i stoga smo tražili da svi koji prijavljuju programe s kotizacijama podrobno argumentiraju zašto je to opravdano. Na koncu, Radna grupa zbraja rezultate glasovanja te slaže dva prijedloga budžeta. U prvom se odobrava manji broj projekata s većim koeficijentima, pri čemu višerangirani projekti dobivaju sto posto traženog budžeta, dok se nižima smanjuje postotak. U drugom prijedlogu svi dobiju manji postotak iznosa koji su tražili, ali samim time financira se veći broj projekata. U svim godinama mog sudjelovanja u Radnoj grupi, ne pamtim da je ijednom izglasan prvi prijedlog. Članice se u pravilu odlučuju za varijantu u kojoj se većem broju projekata dodijele potpore.

Kako iz perspektive svog angažmana kroz Skribonaute, ali i sudjelovanja u Radnoj grupi, vidiš značaj Clubturea i njegovog središnjeg programa CTHR?

Clubture je zamišljen kao odskočna daska za mlade, nove inicijative i organizacije u kulturi. U svojoj osnovi, Clubture služi tome da ti omogući da neku svoju ideju, svoju potrebu za organiziranjem i radom zaista realiziraš. Skribonautima je upravo tako poslužio na početku, te sam ga kao članica Radne grupe uvijek promatrala na taj način. Nisam spomenula jako važan i korisan aspekt Clubtureova rada: činjenicu da CT administrira troškove. To znači da se mlade organizacije imaju priliku potpuno posvetiti realizaciji programa i suradnje dok se netko drugi bavi administracijom. Riječ je o velikom olakšanju za organizacije ili inicijative koje su u procesu nastanka. Istanula bih i Clubtureovu otvorenost za različite oblike rada, kao i njegovu dobronamjernost. Za razliku od ostalih donatora, Clubture neće automatski diskvalificirati prijave u kojima postoji pogreška i prijaviteljima otvara mogućnost da programe prilagode i da sudjeluju, odnosno da se (nažalost) natječu za novce kojih (nikad) nije dovoljno. Tu bih dobronamjernost izdvojila kao važnu karakteristiku Clubturea, posebice zato što je riječ o programima koji pripadaju domeni nezavisne kulture i upitno je gdje bi, ako igdje, u svojim počecima uspjeli pronaći druge tipove potpore. Vratit ću se na početak razgovora i naš prvi projekt *Pisce u zatvor!*, za koji nismo mogli dobiti nikakvo financiranje jer ga je tadašnji sustav promatrao kao eksces. Upravo za takve projekte, koji imaju potencijala, ali u bazenu u kojem plivaju brojne organizacije koje godinama djeluju ne bi nikad isplivali na vrh, CTHR ima iznimnu važnost. Također bih kao vrlo koristan dio Clubtureovog rada istaknula i mogućnost da se barem jednom godišnje, na Skupštini i Forumu, dogode susreti pri kojima se spontano razmjenjuju informacije o drugim akterima u polju, gdje dolazi do preklapanja ideja i interesa, a onda i do umrežavanja.

Deborah Hustić

Radiona – Udruga za razvoj ‘uradi sam’ kulture, Zagreb

U punom nazivu vaše organizacije stoji “udruha za razvoj ‘uradi-sam’ kulture”, a zanimljivo je što u opisima svog rada ističete i kategoriju “uradi-s-drugima” kulture. Općenito mi se čini da su vaši fokusi na suradničkom učenju, na dijeljenju znanja i vještina prilično u skladu s CTHR-ovim principima razmjene i suradnje. Kako ti vidiš to preklapanje? I kako s obzirom na to doživljavaš mjesto Radione u Clubturu?

Radiona je s radom počela kao Media Lab u okviru Kulture promjene Studentskog centra u Zagrebu, od čega je prošlo već cijelo desetljeće. Nakon dvije godine odlučili smo se registrirati kao organizacija, točnije imenom kao makerspace. Riječ je o hibridnoj organizaciji koja u sebi ima podjednako elemente makerspacea/hackerspacea, medijskog art laboratorija, *repair café*-a i rezidencijalnog prostora. Imamo vrlo raznovrsnu zajednicu udruge od 30 do 35 ljudi vrlo različitog *backgrounda* od kojih svatko donosi neki svoj individualni *stejment* u djelovanje organizacije. Od početka smo DIY/DIWO/DITO – ‘uradi-sam’, ‘uradi-s-drugima’ i ‘uradimo-zajedno’ jer do tada nisu postojale prakse u Hrvatskoj koje se tiču open source hardvera, biohakiranja, interaktivnog dizajna, sound arta, *reverse engineering* pristupa i sl. Naš se rad temelji na bottom-up pristupima i demokratizaciji umjetničkih procesa kada, recimo, radimo produkciju svojih izložbi, dok je edukativni program temeljen na interdisciplinarnosti i kritičkom mišljenju.

U širem kontekstu, *uradi-sam* pristup na kulturnoj sceni bio je naravno prisutan puno godina prije pojave Radione i na takvoj razmjeni vještina radile su brojne organizacije, poput Monteparadisa, Mame, Kontejnera, Attacka i Močvare (sigurno sam ih još masu propustila, sorry svima). *Uradi-sam* i *uradi-s-drugima* pristupi u prošlosti bili su vezani uz supkulturne prakse, ali odavno već pripadaju *mainstreamu*.

Naravno, ti pristupi svakako oblikuju naš rad i naš pristup umrežavanju jer je riječ o metodologijama i principima koji su za nas ključni. Volimo poticati znanost građana, ohrabrivati ljude da koriste tehnologiju tako da poboljšaju kvalitetu svog života i kvalitetu života svoje okoline. Nasuprot STEM trenda koji je u Hrvatskoj dominantan, Radiona je orijentirana STEAM-u, koji uz znanost i tehnologiju ravnopravno uključuje umjetnost i kreativno izražavanje

ili razmišljanje. Bez kreativnosti nema ni inovacije i naša misija je simbioza kreativnosti i inovacije. Dosta često ljudima iz art područja u Hrvatskoj ide na živce korištenje izraza kreativnost, no kada ga izbacimo iz upotrebe u široj javnosti, upravo naš sektor kulture prvi ostaje zakinut, stoga ostavimo tu riječ na miru jer je i dalje dio našeg svemira i potrebna nam je.

Drugi važan prioritet u našem radu, kako kroz CTHR, tako i šire, svakako je približavanje kulture i tehnologije malim sredinama u Hrvatskoj. U svojim počecima bili smo značajnije orijentirani prema suradnjama u inozemstvu, odnosno umrežavali smo se, a onda i etablirali, kroz različite međunarodne kanale i suradnje. U Hrvatskoj nam je s umrežavanjem puno teže išlo. Poslovice kaže da nitko nije prorok u svom selu i za nas je to zaista bilo tako. Clubture nam je bio važan za “uzemljenje” u Hrvatsku. Prije Radioninog učlanjenja u mrežu nisam imala osjećaj da nas se u lokalnom kontekstu percipira kao dio scene i nije nam bilo lako ući u područje u kojem je puno organizacija koje su od nas veće i postoje puno dulje. U tome nam je Clubture zaista puno pomogao. Usto, Clubture ima demokratsku skupštinsku priču, koja ponekad podsjeća na staru Grčku, ali u martensicama ili starkama, i stvara simpatičan moment vrlo specifičan za mrežu. Mreža donosi i drukčije principe financiranja, u nju se ulazi više sa srcem, a honorari su recimo na drugom mjestu prioriteta. Ovo nije pohvala ni dizanje spomenika Clubtureu, nego iskaz o tome u čemu nam je i koliko mreža pomogla.

Zadržala bih se na radu s lokalnim zajednicama u manjim sredinama. Možeš li nam reći više o vašem iskustvu rada u manjim sredinama? Kako pronalazite partnere za svoje projekte, kako birate lokacije?

Što se Radioninog djelovanja u Clubtureu tiče, sada ću odati poslovnu tajnu iza uspjeha naših projekata u CTHR-u – ali nema veze, jer voljela bih da ju i drugi primjenjuju: jako je bitno raditi s mjestima koja dosad nisu sudjelovala u programima. Važno je stavljati nove gradove na mapu Clubturea i činiti to smisleno, ali neke stvari, naravno, moraju se raditi pomalo. Naravno, to može biti i vrlo izazovno i često zamorno, a nerijetko se osjećaš da s druge strane nemaš sugovornika. Ali treba biti uporan. Svoje smo umrežavanje uvijek orijentirali prema sredinama u kojima imamo prijatelje – ne zato što smo te prijatelje uključivali

u projekte, baš naprotiv – nego zato što bi nam oni donijeli svoje ekosustave, što nam je omogućilo širi doseg unutar projekata. Svaki od naših projekata provedenih u okviru CTHR-a je vrlo specifičan i svaki od njih donio nam je nešto novo, uglavnom pozitivno: od hackathona *Suptilne tehnologije – bio-elektroničke dimenzije* u sklopu kojeg smo gostovali u Osijeku i Deringaju, preko *Digitalnih svjetionika* (Zagreb, Rijeka i Osijek), do programa *Hacktory: putujući lab hibridnih kurioziteta* koji je uključivao Đakovo i Karlovac. Rad u manjim sredinama otvara nam prilike koje su za naše djelovanje krucijalne: priliku za susret s građanima te priliku za demistifikaciju tehnologije i urbane kulture. Iako “urbano” nije najsretniji termin, mislim općenito na sadržaje kulture koji su u simbiozi s nečim izvan užeg područja kulture, kao što bi u našem slučaju bila tehnologija. Nikad me neće toliko fascinirati velike kulturne manifestacije koliko me fasciniraju manja događanja koja su usmjerena prema građanima. Taj, za mene izuzetno dirljiv moment rada s građanima u našem se radu reflektira kroz *znatnost građana* i općenito nam je jako važan. Građani u manjim sredinama najčešće su navikli na kulturne sadržaje koje mogu gledati, ali ne mogu u njima i aktivno sudjelovati i nerijetko ih iznenadi to što smo pred njih stavili artefakte koje mogu dirati, s kojima se mogu igrati. Za mene je dirljivo vidjeti, primjerice, prvi susret umirovljenika s *gaming* konzolom. Kroz CTHR trudimo se raditi na taj način da kulturu demistificiramo i trudimo se pritom raditi na senzibilizaciji javnosti.

Možeš li nam reći više o senzibilizaciji koju si spomenula? Kakva su vaša iskustva u različitim dijelovima Hrvatske?

U različitim sredinama Hrvatske postoje vrlo različiti realiteti pa su tako i naša iskustva s njima vrlo različita. Postoje sredine u kojima sadržaji iz spektra djelovanja organizacija koje su članice mreže, a tiču se progresivnih društvenih ideja, teže prolaze – pritom najvećim dijelom mislim na sredine koje su tradicionalnije orijentirane. Naš spektar djelovanja je širok, ali nisu svi programi mogući za realizaciju u svim sredinama, dok rad s publikom i građanima za nas uključuje i ulaganje truda u njihovo osnaživanje. Volimo istraživati različite koncepte i trudimo se donositi nešto “novo”, odnosno tražiti nove oblike “hakaže” koji dekonstruiraju postojeće. Takvim “hakažama”

pokušavamo intervenirati u atmosferu zbog koje ljudi koji se ne uklapaju u dominantne kalupe iz manjih sredina iz njih odlaze, kao i diseminirati progresivne stavove koje zastupamo. Projekte u manjim sredinama pokušavamo koristiti kao medij, kao jezik kojim građanima približavamo svoje sadržaje, ali bavimo se i strahovima za koje imam osjećaj da ih ljudi iz manjih sredina često zataškavaju. To nam omogućuje suradnja s lokalnim organizacijama, ali mislim da se velik potencijal krije i u uključivanju lokalnih institucija. Kroz naše iskustvo u manjim sredinama pokazalo se da upravo one imaju velik potencijal privlačenja publike. Stanovnici manjih mjesta često pohađaju sva događanja u formalnim prostorima jer je to jedina kulturna ponuda koja im je dostupna. U tom smislu formalne institucije omogućuju snažniju diseminaciju i dopiranje do publike. Općenito me zanima *mainstreamanje* progresivnih ideja, a mislim da je za širenje područja tog dosega važno imati partnere koji su vrlo različiti, uključujući i lokalni muzej, knjižnicu, kazalište ili OPG. Mislim da takav vid suradnji ne bi bilo loše imati na umu u budućim koracima razvoja CTHR-a.

Pored rada s manjim sredinama, spomenula bih u ovom smislu i intergeneracijski aspekt našeg djelovanja. Trudimo se da naši sadržaji budu intergeneracijski, dostupni jednako djeci i mladima kao i njihovim djedovima i bakama. Prijenos je za nas jako važan, i komunikacijski i programski. Velika motivacija iza našeg rada s mlađim generacijama proizlazi iz želje da ih zadržimo ovdje i čini mi se da Clubture generalno ima veliku ulogu u tome da organizacijama omogućuje da rade u manjim sredinama i stvaraju mogućnosti za izražavanje mladim ljudima koji u njima žive. Među najljepšim dijelovima Radioninog CTHR iskustva za mene su projekti kojima smo mladima u manjim sredinama donijeli sadržaje kakvih tamo nema kao što su bila karlovačka i đakovačka gostovanja *Hacktoryja - putujućeg laba hibridnih kurioziteta*.

Što bi još, uz Hacktory koji si upravo spomenula, izdvojila kao lijepe dijelove Radioninog iskustva u CTHR-u?

Kao lijepe dijelove našeg CTHR iskustva izdvojila bih one programe u kojima smo uspješni ostvariti dobre programe i uspješan partnerski odnos, odnosno organizirati nešto što ima smisla i pritom se zabaviti. Ovdje ubrajam svaku suradnju s Drugim morem iz

Rijeke, Free Danceom i Ka-Matrixom iz Karlovca te Udrugom za promicanje urbane kulture A.R.L.A. iz Đakova. To spominjem kao bitno jer organizatori programa vrlo često postanu dio mašinerije i zaborave na sebe, a zapravo bi cilj programa trebao biti i da nama koji ih radimo daju zadovoljstvo i da nam bude dobro pri realizaciji programa.

Projekti na kojima ste u okviru CTHR-a sudjelovali kao partneri obraćaju se vrlo različitim zajednicama. Od projekta *Odbačeni* koji je uključivao romsku zajednicu, do *Svjetlo i voda* u kojemu ste surađivali sa suvremenoplesnom zajednicom, vaš se rad širio na vrlo različite sudionike i publike. Možeš li nam reći nešto više o aspektu razvoja publike u vašim partnerskim projektima?

Projekt *Odbačeni*, na kojem smo bili partner Umjetničke zajednice RoUm bio je zanimljiv projekt, ali u njemu smo sudjelovali u malom opsegu, suorganizacijom jednog događanja u Zagrebu. Bilo je to naše prvo iskustvo suradnje s organizacijom koja se bavi društvenim poduzetništvom, a njihov rad na nadciklaži i uključivanje pripadnika romske zajednice u produkciju svakako je hvalevrijedan i drago mi je što smo imali priliku sudjelovati u takvom projektu. Suradnja s udrugom Free Dance u okviru *Svjetla i vode* dio je pak složenije suradničke priče jer s njima radimo već niz godina kroz međusobno različite, ali uvijek osebujne projekte. Radiona od svojih početaka ostvaruje suradnje s izvedbenim umjetnicima, kao i sa svim ostalim umjetnostima, jer nam je uz tehnološki aspekt našeg rada podjednako važan i onaj društveno-humanistički. S umjetnicima lako pronalazimo zajedničke jezike i suradnje ostvarujemo u različitim oblicima. Primjerice, kako se neki od nas bave glazbom, ponekad stvaramo glazbu za predstave ili tehnološka rješenja za predstave, performanse i koncerte. *Free dance* se jako trudi razvijati publiku za suvremeni ples u svojoj sredini i njihov nam je rad zanimljiv iz perspektive razvoja publike. Generalno se za publiku sadržaja koji pripada eksperimentalnijem umjetničkom spektru u manjim sredinama treba na neki način izboriti. Programi kao što su koncerti ili pak *street art* imaju dobre šanse za odaziv, ali čim se pomaknemo u područja kao što su suvremeni ples ili hibridni mediji, potrebno je tražiti taktike privlačenja publike, kao što je izlazak na ulicu i u javni prostor. U Karlovcu smo puno radili na ulicama, u parkovima

i općenito na otvorenom, slijedeći metode kojima Free dance dopire do šire publike. Naš zajednički rad nastao u okviru *Svjetla i vode* kasnije je primljen na Almada Dance Festival, sjajnu međunarodnu manifestaciju i iz budžetski malog projekta u okviru CTHR-a uspjeli smo prijeći u druge okvire te postići i inozemni uspjeh. Osim toga ta je suradnja kreirala neka baš dobra prijateljstva među nama koji smo sudjelovali.

Što bi, osim decentralizacije kulture o kojoj smo mnogo govorile, izdvojila kao doprinose Clubturea u kontekstu domaće kulturne scene?

Važna mogućnost koju Clubture otvara organizacijama na sceni jest mogućnost pogreške. U provedbi projekata kroz CTHR ne mora sve biti odmah savršeno, pruža ti se mogućnost da naučiš kako raditi, a učenje o budžetiranju i pisanju projekata mlađim organizacijama je izuzetno bitno. Varijante ohrabivanja, prijenosa znanja, kritike i iskrenosti koje Clubture njeguje jako su vrijedne u okruženju u kojem sustav i donatori od udruga traže da sve znaju raditi savršeno, a da se pritom ono praktično uči zapravo samo kroz rad. S druge strane, htjeli ne htjeli, u okviru nezavisne scene udruge ponekad predstavljaju konkurenciju jedne drugima. Civilni sektor u Hrvatskoj je jako velik i to je s jedne strane ogromno bogatstvo našeg društva, ali isto tako i otežavajuća okolnost za pojedinačne dijelove tog sustava, posebice za udruge u kulturi koje čine ranjiv dio civilnog društva.

Općenito mi se čini da je podjela prema sektorima kod nas vrlo stroga i puna predrasuda koje nikome ne olakšavaju situaciju. Poslovni sektor obično ne voli civilni sektor jer nas smatra parazitima, neprofitni sektor smatra da je poduzetnički sektor isključivo neoliberalna propaganda, umjetnički sektor boji se svih njih i u strahu je od iskorištavanja od strane organizacija i poduzetnika, a javni sektor često misli da svi prethodno navedeni ne plaćaju porez ili nekoga sigurno varaju. Možda je moja vizija ružičasta, ali mislim da su suživoti i utjecaji između različitih sektora važni. A suživot u djelokrugu mreže Clubture – između organizacija u kulturi, inicijativa, zadruga, različitih mikrozajednica – velika je vrijednost i čak bih rekla da je poželjno da ih mreža snažnije naglašava.

Također, uzевši u obzir uvijek nekako nesigurno djelovanje organizacija u kulturi, velika je vrijednost Clubturea i to što nas u nekom smislu drži zajedno. A nalazimo se u situaciji iscrpljenosti scene, u trenutku kada mi se čini potrebnim resetirati načine na koje ćemo raditi društveni shift, stvarati kreativni nered i poticati paradokse. Najbolje što možemo je raditi j... dobre projekte. I zagovarati ih.

